

«Nå er det faktisk viktig at jeg er her»

En kvalitativ undersøkelse av prestens erfaringer i møte med etterlatte etter
selvmord.

Anne-Mari Bjølverud Aas

Veiledere

Universitetslektor Elisa Stokka og professor Lars Johan Danbolt

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,

AVH5065: Masteroppgave i teologi (30 ECTS), vår 2021

Antall ord: 18045

Forord

Det er mange som fortjener takknemlighet nå som denne masteroppgaven endelig er ferdig.

Først må jeg takke de seks informantene som sa ja til å delta og som delte refleksjonene og erfaringene som gjorde denne oppgaven mulig. Deretter må jeg gi en stor takk og en god klem, når det er lov igjen, til min veileder Elisa som har vist interesse for oppgaven fra første stund.

Tusen takk for din omsorg og tålmodighet. Takk til biveileder Lars Johan, din positivitet og kunnskap har vært til stor nytte og glede. Rart å tenke på at all veiledning har vært på Skype og Zoom, takk for at dere har gjort det uproblematisk.

Takk til gjengen på kontoret som jeg nå kan kalle kollegaer. Jeg gleder meg til høsten med dere.

Takk til familie og venner, for alle telefonsamtaler, bønn og heiarop. Kjære J, takk for gjennomlesning og for din gode evne til å berolige meg.

Sammendrag

Denne kvalitative masteroppgaven i teologi er innenfor fagdisiplinen praktisk teologi og faget sjelesorg. Problemstillingen retter søkelys på presten i møte med etterlatte etter selvmord. Forskningsspørsmålet for oppgaven er: «*Hvordan erfarer prester møtet med etterlatte etter selvmord?*». Jeg har dybdeintervjuet seks prester i et prosti om temaet. Gjennom intervjuene ønsket jeg å få frem deres erfaringer, fortellinger og refleksjoner.

Oppgaven følger en abduktiv tilnærming og tar for seg sorgforståelse, varsling av dødsbud, sjelesorg i møte med sorgen etter et selvmord og selvivaretagelse for presten som blant annet er en hjelper i sitt yrke.

Oppgaven viser hva informantene bidrar med som prester. De opplever arbeidet sitt som meningsfullt, men noen av informantene peker også på utfordringer, særlig etter dager hvor brå og uventet død har vært et fokusområde i arbeidet.

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Introduksjon til tema og formål.....	1
1.2	Bakgrunn og motivasjon	2
1.3	Problemstilling	3
1.4	Forskningsoversikt	3
1.5	Sentrale begreper	4
1.5.1	Sjelesorg	4
1.5.2	Sorg og kompleks sorg	5
1.5.3	Rolleforståelse og profesjon.....	5
1.6	Oppgavens struktur.....	5
2	METODE	7
2.1	Forskningsdesign og metodisk tilnærming.....	7
2.2	Kvalitativ metode	7
2.2.1	Abduktiv tilnærming	7
2.3	Vitenskapsteoretisk posisjonering og tradisjonstilhørighet.....	8
2.4	Forskningens kvalitetskriterier	9
2.4.1	Refleksivitet, relevans og validitet	9
2.4.2	Etiske perspektiver	9
2.5	Valg av informanter.....	10
2.5.1	Utvalgsstrategi.....	10
2.5.2	Rekruttering av informanter	11
2.5.3	Presentasjon av utvalget	12
2.6	Det kvalitative forskningsintervjuet	12
2.6.1	Semistrukturert intervju.....	12
2.6.2	Gjennomføring av intervju	13

2.7	Metode for analyse av materialet	14
2.7.1	Analyseprosessen	14
2.7.2	Transkribering av intervjuene	15
3	TEORI	16
3.1	Sorg hos etterlatte etter selvmord	16
3.2	Dødsbud og beredskapsordningen for prester	18
3.3	«Sjelesorg i møte med lidelse»	20
3.4	Selvivaretakelse	22
4	ANALYSE	24
4.1	Bruk av sitater	24
4.2	Sammensatt sorg	24
4.2.1	Sjokk	25
4.2.2	Skyldfølelse	26
4.2.3	Sinne	27
4.2.4	Avvisning	28
4.2.5	Utrygghet	29
4.2.6	Å møte barn og ungdom er vanskelig	30
4.3	Prestens arbeid og reaksjoner	33
4.3.1	Prioritert	33
4.3.2	En første reaksjon	34
4.3.3	Å gå med dødsbud	34
4.3.4	Kommunikasjon i det første møte	35
4.4	«Oppdraget vårt»	36
4.4.1	Livet, slik det har vært, og slik det er	37
4.4.2	Håpet og fellesskapet	39
4.4.3	Prest eller psykolog?	40
4.5	Oppfølging av presten	41

4.5.1	Presten påvirkes.....	41
4.5.2	En rolle i endring, taushetsplikten og det som bærer	42
4.5.3	Prosten	44
5	DISKUSJON	46
5.1	Presten i møte med selvmordet og sorgen.....	46
5.2	Dødsbudet og sørgesamtalen.....	48
5.3	Ivaretagelse av presten	50
6	OPPSUMMERING	52
7	LITTERATUR	53
8	VEDLEGG	56
8.1	Vedlegg 1, NSD-godkjenning	56
8.2	Vedlegg 2, Informasjonsskriv 1.	59
8.3	Vedlegg 3, informasjonsskriv 2.....	63
8.4	Vedlegg 4, Intervjuguide	64

1 INNLEDNING

1.1 Introduksjon til tema og formål

I Norge begikk 639 mennesker selvmord 2020. Selvmord forekom med høyere rate fra tidlig 80-tall til tidlig på 90-tallet, men har plassert seg lavere og stabilt omkring 12 per 100.000 innbyggere de siste to tiår. Forekomst av selvmord varierer med landsdel i Norge. Etter fylke hadde Vestfold og Telemark i gjennomsnitt (2009 - 2019) høyest rate (15,4 per 100.000 innbyggere), mens Møre og Romsdal hadde lavest rate (9,5 per 100.000 innbyggere)¹. Menn er overrepresentert på selvmordsstatistikk både på verdensbasis og i Norge og utgjør omkring 70 % av alle selvmord de siste tiår i Norge. Totalt er selvmordsraten i Norge høyere enn på verdensbasis (9,9 per 100.000 fra 2009 -2019), men noe lavere enn Europa (15.1 per 100.000 fra 2009 til 2019)².

Bak hvert og en av disse tallene finnes ulike historier og etterlatte. At et menneske velger å ta sitt eget liv ryster langt utover nærmeste familie. I Norge settes det inn et apparat hver gang dette skjer. I dette apparatet som skal møte de nærmeste i tiden etter, finnes det hjelpere med ulike profesjoner, som helsepersonell, lærere og prester. På vegne av politiet og av til med deres bistand har prester beredskap og ansvar for å informere nærmeste pårørende. Tid er en viktig faktor og pårørende skal få beskjed så fort som mulig. Presten kontaktes og reiser til adressen de har fått, dette gjør de hele døgnet, året rundt.

Denne masteravhandlingen skal undersøke hva møte med etterlatte etter selvmord i forskjellige arbeidssituasjoner gjør med presten. Avhandlingen vil ta for seg hvordan dette møtet oppleves, og hva prester gjør for å ivareta seg selv etter å ha ivaretatt andre. Hovedfokuset vil ikke være på den som har tatt livet sitt eller på de etterlatte, men på erfaringer de seks prestene som har blitt intervjuet har gjort seg i sin arbeidshverdag.

¹ <http://statistikkbank.fhi.no/dar/>, 12.08.21

² https://apps.who.int/gho/athena/data/data.xls?target=GHO/SDGSUICIDE,SDG_SH_STA_SCIDEN&format=xml&profile=excel-xtab&filter=COUNTRY:-;REGION:*;AGEGROUP:-&x-sideaxis=REGION;SEX&x-topaxis=GHO;YEAR, 12.08.21

1.2 Bakgrunn og motivasjon

Den første sommeren jeg var prestevikar begravde jeg en som døde altfor tidlig av sykdom. Sykdommen kom brått tilbake samtidig med at avdødde og samboeren hadde gjenopptatt planleggingen av mange friske år sammen. Det siste sykeleiet ble kort, og igjen satt de nærmeste i sorg. Jeg møtte dem hjemme og tilbrakte mye tid med dem. Etter begravelsen var jeg invitert med på minnesamværet. Sorgsamtalen med de etterlatte og begravelsen av vedkommende som ikke var så gammel, gjorde noe med meg. Jeg følte at dette var overveldende og tenkte: Får jeg til dette?

Mot slutten av det samme året, 1. juledag, ble det kjent at Ari Behn hadde tatt selvmord. Slottet gikk tidlig ut med informasjon, og pressen delte mye, i motsetning til hva de pleier å gjøre ved selvmord. Vanligvis forholder pressen seg til strenge retningslinjer på grunn av smitteeffekten selvmord kan ha. I etterkant ble selvmord diskutert mye i pressen og mange applauderte åpenheten.

Grunnen til at jeg forteller disse historiene er fordi at jeg underveis i arbeidet har forstått at jeg på mange måter har ønsket å undersøke hvordan prester klarer å stå i sin tjeneste, og om jeg kan få til det samme når jeg er ferdigutdannet. Hva gjør de for å klare det? Hva motiverer dem, hva hjelper i arbeidet og hva gjør man hvis det blir for mye?

Opgaven ble en del av prosjektet *Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid blant ungdom* (SOFA) på MF, ledet av universitetslektor Astrid Sandsmark. Masteravhandlingen har fulgt retningslinjene til, og dekkes gjennom prosjektets NSD-godkjenning (se vedlegg 1). Basert på en vurdering av hvilke informanter som var tilgjengelige for meg når oppgaven skulle utformes og avgrenses, bestemte jeg meg for å undersøke prester sin erfaring og rolleforståelse i møte med etterlatte etter selvmord.

1.3 Problemstilling

Oppgavens problemstilling er: «*Nå er det faktisk viktig at jeg er her*»: *En kvalitativ undersøkelse av prestens erfaringer i møte med etterlatte etter selvmord*. På bakgrunn av den har jeg formulert følgende forskningsspørsmål for oppgaven: «*Hvordan erfarer prester møtet med etterlatte etter selvmord?*» Prester møter etterlatte etter selvmord i sitt arbeid. Dette prosjektet vil undersøke hvordan prester erfarer møter med etterlatte og hvordan de forstår sin rolle. Jeg har valgt å bruke utsagnet til informant P2 som oppgavens overskrift fordi jeg opplever at informantene på hver sin måte beskriver at «*nå er det faktisk viktig at jeg er her*».

1.4 Forskningsoversikt

Oppgavens faglige plassering er innenfor fagdisiplinen praktisk teologi. Herunder befinner oppgaven seg i faget sjelesorg. Selv om oppgaven har sitt eget fokus er den en del av et større felt innenfor sjelesorgforskning og riteforskning. I de følgende avsnittene skal jeg plassere oppgaven inn under relevant forskning som tidligere er gjort innenfor lignende tema. Det foregår nå en del forskning rundt selvmord og rundt sjelesorg. Det foreligger nye artikler om selvmord innenfor psykiatrien og religionspsykologien. Jeg har søkt på litteratursøkesidene Norart (Norske og nordiske tidsskriftartikler) og Idunn, som er Universitetsforlagets nettsted for tidsskrifter, og bøker med «*open access*»³. Siste søk ble gjort i august 2021 på ordene «*selvmord og sjelesorg*», «*selvmord*», «*etterlatte etter selvmord*», «*sjelesorg*» og «*dødsbud*».

Søket på Norart viser til *Tidsskrift for sjelesorg* utgivelse nr. 4 i 2010 med temaet «*Selvmord og brå død*». Blant annet skriver Anders Bergem skriver om «*Å møte etterlatte etter selvmord*», Helle Maria Wolstad om «*Teologien og selvmordet i sjelesorgens rom*», Erik Jørgen Stabrun om varsling av brå dødsfall og Lars Johan Danbolt om «*Sørgesamtalen som sjelesorg*». Politiprest Inge Ålgård skirver om å gå med dødsbud i *Tidsskrift for sjelesorg* (nr. 3 i 2016). Artikkelen heter «*Den nære distansen*».

³ <https://www.idunn.no/info/om>, 16.08.21

I 2015 gjennomførte Hans Stifoss-Hanssen, Lars J. Danbolt, Anne H. Grung og Anne Austad en undersøkelse om sjelesorg med svar fra prester og diakoner i Den norske kirke. Fra undersøkelsen kom for eksempel artikkelene «*Sjelesorg på plass: På sporet av dagens sjelesorgpraksis i Den norske kirke*» fra 2016 og «*Sjelesorg i bevegelse: Kerygmatiske, konfidentorientert, dialogisk sjelesorg – møte mellom teoretiske posisjoner og et empirisk materiale*» fra 2019.

Forskningssamarbeidet som resulterte i artikkelen «*Existential themes in the treatment of people at suicide risk. Understandings and practices of specialist healthcare professionals*» viser at helsepersonell synes det er utfordrende å møte selvmordstanker hos sine pasienter⁴. Tidsskrift for sjelesorg-utgaven (4:2010) som er tidligere er nevnt, har en artikkel fra Gunnar Kristiansen med tittelen: «*Å samtale med selvmordstruede mennesker*». Kristiansen arbeidet på tidspunktet som sjelesørger ved Kirkens SOS.

1.5 Sentrale begreper

1.5.1 Sjelesorg

Det er mange måter å definere sjelesorg på. Marie Farstad definerer i sin bok *Skam sjelesorg*: «*Enkelt sagt er sjelesorg samtalehjelp til mennesker som søker støtte, hjelp og veiledning knyttet til ulike former for livs- og trosutfordringer, og den skjer innenfor en kirkelig kontekst*» (Farstad, 2016, s. 231). Forfatterne av artikkelen «*Sjelesorg i bevegelse: Kerygmatiske, konfidentorientert, dialogisk sjelesorg – møte mellom teoretiske posisjoner og et empirisk materiale*» definerer sjelesorg som «*den mest radikale åpne kirkelige praksisen for møter mellom mennesker*» (Stifoss-Hanssen et.al., 2019, s 1). Berit Okkenhaug peker på fire kjennetegn ved sjelesorg i boken «*Når jeg ser ditt ansikt: Innføring i kristen sjelesorg*». Sjelesorg er ifølge Okkenhaug: «*Kirkens helende tjeneste*», «*støtte, omsorg og sorgarbeid*», «*veiledning og samtale*» og «*forsoningens tjeneste*».

⁴ <https://forskning.no/hogskolen-i-innlandet-partner-psykiske-lidelser/helsepersonell-sliter-i-mote-med-pasienter-med-selvmordstanker/1291736>, 16.08.21

1.5.2 Sorg og kompleks sorg

Sorg er «*normale reaksjoner på en ekstrem hendelse*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 45) skriver Dyregrov et.al. Videre beskriver de sorg som «*privat og personlig, og vil derfor alltid være unik for den enkelte etterlatte*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 45). Noen opplever sorg av en slik karakter at den er til hinder for hverdagen og livet. Dyregrov et.al. beskriver denne sorgen som «*komplisert sorg*», også kalt «*traumatisk sorg, forlenget sorg, eller kronisk sorg*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Sorg som hindrer mennesker i livet må ha vart i over seks måneder for å bli karakterisert som «*komplisert sorg*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62).

1.5.3 Rolleforståelse og profesjon

Prester har ulike roller i sitt arbeid, et godt eksempel på dette er alle betegnelsene en kan bruke om dem: Ritemester, forkynner, liturg, symbolbærer, sjelesørger og leder. Prester har en rolle i lokalsamfunnet sitt som samtalepartner, som representant for det offentlige (ved dødsbud) og som en som følger og leder mennesker gjennom ritualer. Presterollen er sammensatt og innebærer evne til bevissthet rundt ens ansvar og rolle. Prester har også en profesjon: «*Ifølge profesjonsmoralen er profesjoner kunnskapsbaserte yrker, organiserte sammenslutninger, som er delegert et samfunnsoppdrag*» (Stabrun, 2014, s. 36). I «*Profesjonsetikk for prester*», vedtatt av Presteforeningens representantskap (mars 2017), tar det for seg blant annet «*de grunnleggende forpliktelsene*» en prest forplikter seg til i sitt yrke. Disse forpliktelsene er «*ordinasjonsløftet, tjenesteordningen, taushetsplikt og avvergeplikt og kravet om ikke å misbruke stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold*»⁵.

1.6 Oppgavens struktur

Kapittel 1, innledningen, består av en gjennomgang av oppgavens tema, bakgrunn, problemstilling og fagdisiplin, samt sentrale begrep og en oversikt over relevant forskning. I kapittel 2, metode, går jeg gjennom metoden som er brukt og valgene som er tatt i forskningsprosessen. Kapittel 3, teori, inneholder teoretiske perspektiver som er aktuelle for

⁵ https://www.prest.no/seksjon/profesjonsetikk/#Kap_1, 16.08.21

analysefunnene og som vil trekkes inn oppgavens diskusjon. Kapittel 4, analyse, er et utvalg av det kvalitative datamaterialet som ble opparbeidet gjennom prosjektet. Kapittel 5, diskusjon, vil drøfte funn fra analyse opp mot relevant teori. I kapittel 6, oppsummering, avsluttes oppgaven med en oppsummering av de viktigste funnene som er gjort.

2 METODE

2.1 *Forskningsdesign og metodisk tilnærming*

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for de ulike metodiske valgene som er tatt i forbindelse med denne oppgaven. For å besvare prosjektets problemstilling er det viktig at de ulike delene av oppgaven, forskningsdesignet, er godt gjennomtenkt og sammenhengende (Anker, 2020, s. 15). Forskningsdesignet skal sørge for at problemstillingen blir besvart gjennom at det empiriske materiale og perspektiv fra teori henger sammen på en logisk måte (Anker 2020, s. 15).

Presters arbeidshverdag innebærer kommunikasjon ansikt til ansikt. Etter å ha undersøkt problemstillingen ble det tydelig at presters møte med etterlatte etter selvmord utgjør en heterogen mosaikk av tanker, situasjoner og responser. Et studie som interesser seg for menneskelig erfaring kan derfor være hensiktsmessig for å gi et dypt innblikk i problemstillingen. En kvalitativ tilnærming med dybdeintervju ble derfor valgt.

2.2 *Kvalitativ metode*

I kvalitative metoder utgjør gjerne tekst fra samtaler eller observasjoner datamaterialet, mens datamaterialet i kvantitative metoder uttrykkes ved tall (Malterud, 2017, s. 30). Der kvantitative metoder etterstreber å operasjonalisere studier for å måle fenomener ved tall, representerer kvalitative metoder «(...) *forskningsstrategier for beskrivelse, analyse, og fortolkning av karaktertrekk og egenskaper eller kvaliteter ved de fenomenene som skal studeres*» (Malterud, 2017, s. 30). Mangfold, nyanser og erfaringer er viktige stikkord for hva kvalitative metoder kan bidra med (Malterud, 2017, s. 30). Kvalitativ metode er derfor en hensiktsmessig metode for å skape ny innsikt i dette prosjektet.

2.2.1 *Abduktiv tilnærming*

Med hensyn til de teoretiske perspektivenes rolle i oppgaven og analysen har jeg valgt å ha en abduktiv tilnærming til dette. En abduktiv tilnærming til teori er en kombinasjon av induktiv og deduktiv tilnærming (Anker, 2020, s. 79). En induktiv tilnærming koder materialet nedenfra og holder seg tettest til empirien, med en deduktiv tilnærming går man til teorien først, og

analyserer materialet ovenfra (Anker, 2020, s. 77, 79). En abduktiv tilnærming kombinerer disse, og går frem og tilbake mellom nærlesing av materialet og teorien. Bevegelsen mellom tilnærmingene må finne sted hvis man skal kunne kalle analysen abduktiv (Anker, 2020, s. 79, 80). Teorien påvirker materialutvelgelsen og spørsmålene man som forsker stiller til datamaterialet man har samlet inn (Anker, 2020, s. 44). Som forsker er en heller ikke upåvirket av de teoretiske perspektivene en har med seg. Teorien skal være en hjelper og en utfordrer, og er viktig gjennom hele skriveprosessen, spesielt i analysen av materialet (Anker, 2020, s. 44) (Malterud, 2017, s. 47). I henhold til metoden var analyseprosessen allerede i gang da jeg startet å lese fagstoff om selvmord, altså teorimaterialet. Bruk av teori redegjør jeg for i starten av teorikapittelet (kapittel 3). Resten av analyseprosessen kommer jeg til å gjøre rede for i slutten av dette kapittelet.

2.3 Vitenskapsteoretisk posisjonering og tradisjonstilhørighet

Forskere som benytter seg av kvalitativ metode bør være bevisst på at en har et fundament i en vitenskapelig tradisjon. De vitenskapsteoretiske tradisjonene og posisjonene kan oppleves som et komplisert felt (Anker, 2020, s. 47). Malterud foreslår:

«Det kan derfor være problematisk å kreve at kvalitative forskere skal angi tradisjonstilhørighet som et utfyllende og presist svar på hvor deres forskning hører hjemme. Bedre bidrag til intersubjektivitet er kanskje å presentere sentrale forutsetninger for problemstilling, datainnsamling, analyse og tolkning på en relevant og transparent måte, og å sikre konsistens mellom problemstilling og fremgangsmåte» (Malterud, 2017, s. 38).

Jeg konsentrerer meg om andre halvdel av det Malterud skriver om å sikre intersubjektivitet i forskningen gjennom å redelig og systematisk presentere sentrale forutsetninger for de ulike delene av oppgaven, slik jeg skal gjøre i dette metodekapittelet. Forskers egen oppfattelse må man også være svært bevisst på når man bruker kvalitative metoder. Sistnevnte betyr at jeg som forsker skal utvise en aktiv evne til refleksivitet i prosess og produkt (Malterud, 2017, s. 19).

Leseren skal vite hvor jeg som forsker står, og jeg som forsker skal stille med et åpent sinn og med evnen til å kritisere og utfordre min forforståelse, og «blindspots» (Malterud, 2017, s. 19).

2.4 Forskningens kvalitetskriterier

2.4.1 Refleksivitet, relevans og validitet

I forskning er det kriterier «*som må ligge til grunn for et godkjent forskningsarbeid*» (Anker, 2020, s. 108). Malterud skriver at refleksivitet, relevans og validitet er «*grunnlagsbetingelser for vitenskapelig kunnskap*» (Malterud, 2017, s. 18). Validitet sier noe om forskerens funn og om de er gyldige. Relevans handler om forskningens bruk og nytte. Refleksivitet peker på forskerens grunnlag, «*forutsetninger og tolkningsramme*» (Malterud, 2017, s. 18). Refleksivitet er viktig for eksempel med tanke på redegjørelse av valg som har blitt tatt i forskningsprosessen, deriblant ved informantutvalg (Malterud, 2017, s. 68). Intersubjektivitet er også et viktig begrep i forskningsprosessen. Intersubjektivitet vil si at forskeren klarer å «*gjøre leseren til en informert ledsager som gis innsikt i de betingelser som kunnskapen er utviklet under*» (Malterud, 2017, s. 18).

2.4.2 Ethiske perspektiver

I all forskning er det nødvendig å være bevisst på etiske problemstillinger rundt det en som forsker undersøker. I denne oppgaven omhandler det for eksempel valg av de jeg spurte om å hjelpe til å finne informanter, og ikke minst mitt valg av informanter. Jeg må være bevisst på at de to førstnevnte også har sin fortolkning med tanke på hvilke informanter jeg pekes i retning av. Det er også etikk i transkriberings- og anonymiseringsprosessen i forskning. P1, P2, P3, P4, P5 og P6 blir brukt som informantnavn og h*n for å anonymisere kjønnet, dessuten er alle stedsnavn og annet som kan avsløre identitet blitt anonymisert. Jeg må også være bevisst på min rolle som den som «redigerer» denne informasjonen. Transkribering av intervjuene er et eget tema til slutt i dette kapitlet.

Selv mord er et tema som berører, det har jeg selv kjent på i denne prosessen. Innimellom har jeg tenkt at det ikke var så lurt å skrive om dette temaet, og at jeg på forhånd burde ha reflektert mer over hva temaet kunne gjøre med meg som masterstudent i en periode hvor mange studenter kan føle seg sårbare. I intervjuene kjente jeg at jeg reagerte for eksempel på at informantene sa selvmords-metoden rett ut: De pyntet ikke på det, og de definerte meg som masterstudent og fremtidig prest som «innenfor». *De etterlatte* blir også ofte brukt som en betegnelse, jeg er likevel bevisst på at dette ikke er en gruppe jeg har snakket med.

Informantene er prester jeg endte opp med å se opp til i et yrke jeg selv skal ha, det har jeg også reflektert noe etisk rundt, for eksempel i arbeidet med analyseprosessen. De er snakkesalige og har mye klokskap. Da kan det oppleves utfordrende å kutte i sitater og å ha en kritisk «forskerstemme». Materialet ble stort på grunn av at intervjuguiden min inneholdt mange åpne spørsmål.

2.5 Valg av informanter

Da overordnet tema og noe av forskningsdesignet for prosjektet var planlagt, gjensto det å spisse problemstillingen. Perspektivene til de etterlatte etter selvmord er viktige, men i samråd med veileder valgte jeg, på bakgrunn av tidsrammen for og avgrensningen av masteroppgaven å intervju prester om deres opplevelse av møtet med etterlatte. For masterstudenter er det vanlig å bruke kontaktnettverk for å få tilgang på informanter. Tilgangen på informanter hadde jeg også siden jeg har jobbet som prestevikar i byen jeg bor i. Dette utløser selvfølgelig også etiske perspektiver jeg har måttet forholde meg nøye til som forsker.

2.5.1 Utvalgsstrategi

Jeg kontaktet prostipresten i området som jeg kjente til fra vikararbeid. H*n har hatt noe lederansvar i prostiet og er en godt voksen prest som har arbeidet lenge i området. H*n gav meg informasjon om hvilke prester han kjente til som hadde erfaring med tematikken. Jeg spurte også en yngre prest som var ny i prostiet om h*n hadde noen tanker om hvem som hadde erfaring med temaet. De to prestene hjalp meg også med å komme i kontakt med informantene. Prestenes navn gav også meg og oppgaven legitimitet når jeg ringte mulige informanter som

jeg ikke kjente fra før. Som forsker er det viktig å huske på at de som hjalp meg å foreslå informanter også har sine egne meninger og at disse i noen grad avgjør noe av valgene. Av den grunn valgte jeg å kontakte en kvinne og en mann i forskjellige aldre og i slutten/starten av sitt arbeidsliv.

Jeg var også tydelig på at kriteriet jeg hadde om at prestene jeg skulle intervju hadde møtt etterlatte etter selvmord flere ganger i sin tjeneste. Dette var et strategisk utvalg som hadde som mål å gi et materiale som *«best mulig kan belyse problemstillingen»* (Malterud, 2017, s.58). Malterud skriver at informasjonsstyrke kommer foran representativitet når man skal gjøre et utvalg i et kvalitativt prosjekt (Malterud, 2017, s. 58).

Jeg fikk flere navn fra de to prestene jeg forhørte meg med. I tillegg til disse hadde jeg på egenhånd notert meg noen navn. Ut fra informasjonen jeg hadde fått fra de to prestene visste jeg at noen av prestene i prostiet hadde mer erfaring med å møte etterlatte etter selvmord. Disse ble derfor spurt først. Samtidig hadde jeg en bevissthet rundt kjønnsbalanse og alder. Allikevel er ikke sistnevnte like enkelt i en by der begravelser fordeles delvis ut fra erfaringen til presten. Hvor mye erfaring presten har er naturligvis også koblet til alder.

2.5.2 Rekruttering av informanter

Jeg startet rekrutteringen med å ta kontakt med mulige informanter på telefon. Fikk jeg ikke svar, sendte jeg en e-post, eller en tekstmelding, og spurte om de kunne ta kontakt med meg når det passet. Dette gjorde jeg fordi jeg foretrekker telefonsamtale foran en e-post selv, og fordi jeg liker å uttrykke meg muntlig når jeg skal spørre om noe. Alle jeg spurte svarte ja til å delta som informanter i oppgaven, og alle de seks informantene ble rekruttert gjennom telefonsamtalen der jeg presenterte meg selv, masteroppgaven, tema og prosjektet. En av de yngre jeg tok kontakt med viste det seg at ikke hadde så mye erfaring med etterlatte etter selvmord som noen av de andre, så vi var enig i at det ikke var hensiktsmessig for oppgaven å ha h*n som informant.

I etterkant tenker jeg at hvis jeg skulle gjort dette på nytt så hadde det kanskje vært mer ryddig om jeg hadde sendt ut en invitasjon til å delta som informant på e-post og tatt kommunikasjonen med de mulige informantene via e-post, da det gir mottakeren av e-posten mer tid til å tenke gjennom svaret sitt, og om man faktisk har tid til å delta. På den andre siden opplevde jeg alle prestene jeg tok kontakt med som genuint interesserte og glade for å bli spurt. Etter intervjuene har jeg også reflektert over at flere av informantene sier noe om det å være etterspurt, og reflekterer over grenser og viktigheten av å kunne si nei, i intervjuene. Alle takket for at de fikk lov til å svare på spørsmålene jeg stilte, og flere av dem sa at det var en god refleksjonsøvelse for dem både faglig og personlig i en ellers travel prestehverdag.

Jeg ba informantene om å sette av to timer til intervjuet. I forkant av intervjuet hadde de fått tilsendt et informasjonsskriv om prosjektet (se vedlegg 2 og 3) med en samtykke-slipp nederst i dokumentet. Noen av informantene hadde med dokumentet med skriftlig samtykke til meg når vi møttes til intervjuet, mens andre signerte dokumentet og sendte det til meg på e-post.

2.5.3 Presentasjon av utvalget

Utvalget består av seks prester i alderen 46-66 år, to kvinner og fire menn. De arbeider i samme prosti. Videre i oppgaven blir informantene omtalt som P1, P2, P3, P4, P5 og P6. Alderen eller kjønnen til presten blir ikke omtalt i oppgaven, og sistnevnte anonymiseres ved at jeg skriver h*n når personlig pronomen blir brukt.

2.6 Det kvalitative forskningsintervjuet

2.6.1 Semistrukturert intervju

Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte intervjuer. Dybdeintervju er et annet ord for disse intervjuene, men betegnelsen semistrukturert intervju er å foretrekke (Malterud, 2017, s. 133). Fordi man som regel har med seg en intervjuguide som man har forberedt og forholder seg til gjennom intervjuet, er intervjuet ikke helt fritt, men semistrukturert. Likevel ønsker man ikke at informantene skal svare i kortform. Målet er dybde og at informantene skal fortelle om deres erfaringer så fritt som mulig innen tidsrammen for intervjuet (Anker, 2020, s. 38).

Intervjuguiden skal være nøye gjennomtenkt og planlagt ut ifra det problemstillingen spør om, og det er viktig å ha åpne spørsmål som inviterer til refleksjon og utfyllende svar fra informantene (Anker, 2020, s. 38).

Min intervjuguide (se vedlegg 4) består av tre overordnede tema med to til fire relativt store tilhørende spørsmål. Jeg brukte intervjuguiden aktivt under intervjuene, men fulgte den ikke slavisk, da oppgaven er opptatt av den narrative formen og å få frem fortellingene. Spørsmålene ble også forskjellig da jeg stilte spørsmålene mine ut ifra temaene informantene tok opp i samtale, selv om de tok opp mange av de samme temaene, kom de selvfølgelig i forskjellig rekkefølge. Et overordnet mål ved intervjuene var å invitere informantene til å dele erfaringer og konkrete hendelser som betydde noe spesielt i forhold til problemstillingens innhold (Malterud, 2017, s. 134).

Etter at intervjuguiden ble ferdigskrevet, ble den ikke endret underveis i intervjuperioden. Nederst i intervjuguiden har jeg en huskeliste med vanlige oppfølgingsspørsmål som jeg kunne stille informanten for å be dem utdype eller gi eksempler. Denne fikk jeg ikke bruk for under intervjuene, men det opplevdes trygt å ha den med i intervjuguiden når jeg aldri hadde gjennomført et forskningsintervju før. Informantene fikk samme spørsmål, men de noen ganger stilt i litt forskjellig rekkefølge fordi det passet seg slik når samtalen var i gang.

2.6.2 Gjennomføring av intervju

Intervjuene ble gjennomført over fire uker i februar 2020. Alle intervjuene ble gjennomført på prestenes kontor eller på et samtalerom tilknyttet informantens arbeidsplass. Det første intervjuet skulle i utgangspunktet være prosjektets pilotintervju, men det ble et nyttig intervju og i samråd med veileder valgte jeg å ta det med videre i prosessen. Jeg hadde bedt dem sette av to timer til intervjuet, men understreket at jeg ikke trodde det kom til å ta så lang tid. Samtalene startet med litt småsnakk og «bli kjent», deretter spurte jeg om de hadde noen spørsmål, før jeg informerte om at jeg satt på båndopptakeren/diktafonen og startet intervjuet. Opptaksutstyret hadde jeg lånt av den ansvarlige forskningsinstitusjonen i overenstemmelse med NSD-godkjenningen (se vedlegg 1).

Ved siden av intervjuguiden hadde jeg med meg notatsaker, som jeg brukte ved behov. I de tre første intervjuene noterte jeg litt, i det fjerde intervjuet et par setninger, i de to siste skrev jeg ikke notater i det hele tatt, jeg slappet nok mer av som intervjuer etter at de første intervjuene var gjennomført, noe som gjorde at jeg stolte mer på intervjuguiden og meg selv. Etter at jeg hadde opplevd at jeg fikk svar i de første intervjuene som pekte på det problemstillingen spør om, ble det ikke like viktig for meg å notere så mye. I etterkant har jeg reflektert over at dette kan også ha ført til at jeg gikk glipp av viktige notater i de tre siste intervjuene.

2.7 Metode for analyse av materialet

2.7.1 Analyseprosessen

I analysen av materiale i denne oppgaven har jeg valgt å følge veiledningen for analyse i Anker sin bok «*Analyse i praksis – En håndbok for masterstudenter*» (Anker, 2020, s. 73). Jeg har også latt meg inspirere av Malterud sin metode Systematisk tekstkondensering (heretter forkortet STC fra det engelske navnet for metoden: Systematic Text Condensation) (Malterud, 2017, s.97) i analysearbeidet mitt, da spesielt trinn 1 og 2 av STC. STC har fire deler i analyseprosessen: «1) å få et helhetsinntrykk, 2) å identifisere meningsdannende enheter, 3) å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende enhetene, og 4) å sammenfatte betydningen av dette» (Malterud, 2017, s. 98). Jeg har ikke skrevet «kondensater» av de meningsdannende enhetene under punkt tre. Derfor avviker jeg noe fra metoden på punkt 3 og 4 i Malterud sin metode.

Jeg har benyttet meg av en tverrgående analyse (Malterud, 2017, s. 92-93) i analysen. En tverrgående analyse ser på «*likhetstrekk, forskjeller og variasjoner i erfaringer, følelser eller holdninger fra flere deltakere skal fortolkes og sammenfattes*» skriver Malterud (Malterud, 2017, s. 93).

Etter at transkriberingsarbeidet var ferdig, skrev jeg ut dokumentene og leste gjennom dem. I denne delen av analyseprosessen var målet å danne meg et helhetsinntrykk av hvert intervju og

av intervjuene som samlet materiale. Etter gjennomlesningen satt jeg tekstene inn i tabell-format, skrev dem ut og gikk nøye igjennom hver av dem. I denne omgangen skrev jeg ned notater eller temaer nært knyttet til teksten. Etter hvert dukket det opp flere overordnede temaer eller kategorier som gikk igjen i materialet. Disse samlet jeg i et annet dokument. Deretter sorterte jeg temaene som gikk igjen, med andre ord kodene, under de overordnede kategoriene. Til slutt sto jeg igjen med fire overordnede kategorier fra de seks intervjuene. Materialet ble så sett igjennom gjentatte ganger med samme prosedyre til det var gjennomarbeidet.

2.7.2 Transkribering av intervjuene

Jeg startet transkriberingsprosessen et par dager etter at det siste intervjuet var gjennomført. I utgangspunktet hadde jeg planlagt å transkribere fortløpende, men dette kravet justerte jeg fort etter de to første intervjuene var gjennomført. Transkriberingen skjedde over en uke. Jeg brukte utstyr fra MF, satt hjemme og hadde hodetelefoner på. På MF hadde jeg fått låne en pedal som jeg kunne stoppe og starte lyden med foten. Når man transkriberer, tar man flere valg. Jeg transkriberte på egenhånd og transkriberte alt av lyd, samt pauser og lyder. Da informanten tok en pause skrev jeg ordet «pause», og om informanten sa «eh» og lignende småord skrev jeg det ned. Disse er blitt tatt ut av sitatene som er brukt i analysen for at det skal være enklere å lese.

3 TEORI

I en empirisk oppgave er empirien forskningsmaterialet, men den må samtidig settes inn en faglig kontekst. Teoriens funksjon i oppgaven er å «*hjelp deg med å utforske det du jobber med, både i utformingen av forskningsspørsmål og i analyseprosessen*» (Anker, 2020, s. 45). Da en masteroppgave er et begrenset stykke forskningsarbeid med få informanter kan man ikke generalisere ut fra utvalgets uttalelser, teorien har derfor en viktig funksjon i drøftingen hvor den bidrar med ytterligere perspektiver. Med teorien ønsker jeg å sette oppgavens og analysens temaer inn i sin kontekst; hva er det prestene forholder seg til og hvilket landskapet er det de beveger seg i. Fokuset er på å få frem hva prestene erfarer og opplever når de treffer etterlatte etter selvmord i sitt arbeid. På bakgrunn av det valgte fokuset er det en del psykologisk teori i oppgaven. Særlig viktige teorikilder er bøkene *Etter selvmordet – veien videre* (2009) av Kari Dyregrov, Einar Plyhn og Gudrun Dieserud, og «*Bud bærer. Samtaler ved plutselig død*» (2014) av Erik Stabrun.

3.1 Sorg hos etterlatte etter selvmord

Jeg starter teoriseksjonen med å undersøke det prestene møter etter et selvmord – de etterlatte og sorg. Boken *Etter selvmordet – veien videre* av Kari Dyregrov, Einar Plyhn og Gudrun Dieserud oppleves som et godt sted å starte når man skal sette søkelys på de etterlatte etter selvmord. Dyregrov og Dieserud har i mange år arbeidet med og forsket på etterlatte etter selvmord. Plyhn er selv etterlatt etter selvmord. Da Plyhn ikke fant litteraturen han trengte da han selv ble etterlatt etter selvmord startet han arbeidet som munnet ut i denne boken *Etter selvmordet – veien videre*. Boken tar for seg ulike tema som er relevant og tilgjengelig både for etterlatte og fagfolk. Etterlatte etter selvmord sine fortellinger brukes som korte eksempler gjennom hele boken. Tidlig i boken tar de for seg hvem de etterlatte er. Forfatterne peker på at man i dag betrakter de etterlatte etter et selvmord som en relativt stor gruppe. De regner «*nærstående som selv opplever å ha nære bånd til den som er død*» som etterlatte (Dyregrov, et al., 2009, s. 27). De foreslår at man kan estimere at det er omlag ti nære etterlatte etter et

selvmord. Ganger man dette med antallet selvmord i fjor er det 6390 nye etterlatte i Norge i 2020 (Dyregrov, et al., 2009, s. 27)⁶.

Sorg er «*normale reaksjoner på en ekstrem hendelse*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 47) ifølge Dyregrov et al. Et selvmord er en ekstrem hendelse, uansett om de etterlatte har tenkt at det kan skje eller ikke. Sjokk beskrives som en første reaksjon for mange og beskrives slik i boken: «*man føler seg nummen, svimmel og fullstendig overveldet. Man kan føle seg utenfor sin egen kropp, og oppleve forvirring og uvirkelighet i så stor grad at man kjenner seg helt følelsesløs*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 48). Reaksjoner som senere følger sjokket, beskrives som mer heterogent: «*(...) ofte varierte i kvalitet og over tid*»⁷. Et selvmord oppleves som regel som uventet og brått av pårørende siden de fleste som tar livet sitt skulle levd lengre (Dyregrov, et al., 2009, s. 45). Bakgrunnen for at et menneske tar livet sitt er ofte sammensatt. En vanlig opplevelse for de etterlatte er at de opplever tap av kontroll, har mange ubesvarte spørsmål og kan kjenne på skyldfølelse (Dyregrov, et al., 2009, s. 45). Forfatterne understreker at de etterlatte sin sorg ikke fremstår som homogen: «*Sorg er privat og personlig, og vil derfor alltid være unik for den enkelte etterlatte. (...) Det er også store forskjeller med hensyn til styrken på reaksjonene og hvor tidlig de eventuelt gjør seg gjeldende. Og for en del kan reaksjonene vare over flere år*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 45).

Dyregrov et al. påpeker også at sorgen for mange over tid endrer karakter som gjør den enklere å håndtere, men at den ikke nødvendigvis forsvinner. Et selvmord eller annen brå død kan oppfattes som en eksistensiell trussel. I boken lister forfatterne opp forskjellige reaksjoner etterlatte kan oppleve: «*Selvbekreidelse og skyldfølelse, gjenopplevelse eller unngåelse av det som har skjedd, søvnforstyrrelse, angst og sårbarhet, konsentrasjons- og hukommelsesvansker, irritasjon og sinne, kroppslige plager, energiløshet og mørke tanker, sorg, savn, lengsel og smerte*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 49-50).

Noen opplever sorg av en slik karakter at den er til hinder for hverdagen og livet (som nevnt under *sentrale begreper*). Dyregrov et.al. beskriver denne sorgen som «*komplisert sorg*», også

⁶ <http://statistikbank.fhi.no/dar/>, 12.08.21

kalt «traumatisk sorg, forlenget sorg, eller kronisk sorg» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Et kjennetegn ved komplisert sorg er at den etterlatte ikke «*vansker med å forstå og akseptere at dødsfallet har skjedd*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Reaksjonene er hemmende, ekstra intense og vart i minimum seks måneder for at man kan si at den etterlatte sin sorg er komplisert (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Forskning viser at etterlatte etter brå, dramatiske og uventede dødsfall oftere får komplisert sorg og at helsen deres kan bli langvarig dårligere som følge av denne påkjenningen (Dyregrov, et al., 2009, s.62). Dyregrov et.al. peker på at støtte fra de pårørendes sosiale nettverk spiller en viktig rolle, men at det i tilfeller med komplisert sorg også er viktig å få hjelp av «*kvalifiserte hjelpere*» som kan hjelpe med å «*bearbeide tapet, ved å identifisere og endre vanskelige tanker og fortolkninger av dødsfallet*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62).

I intervjuene har jeg spurt informantene om hvordan de opplever å møte etterlatte barn og ungdom, altså spesielt barn av eller søsken til den som har tatt livet sitt. Med andre ord de barna som det er naturlig at kan være til stede i hjemmet ved dødsbud og i sorgsamtalen. Om barns sorg i forbindelse med selvmord sier Dyregrov et.al. at de, som voksne, reagerer ulikt. Alder preger reaksjonene, men mest av alt er det livets øvrige rammer som preger dem. Bånd til foreldre/foresatte og deres evne til å svare på spørsmål om selvmordet og døden ut ifra barnets utviklingstrinn er av betydning. Foreldre/foresattes ressurser og livssituasjon har også en innvirkning (Dyregrov, et al., 2009, s. 77). Bidrag fra andre voksne i barnets/familiens liv, og fra venner og skole er også viktige faktorer i hvordan et barn får hjelp og støtte i sorg (Dyregrov, et al., 2009, s. 77).

3.2 Dødsbud og beredskapsordningen for prester

I boken «*Bud bærer. Samtaler ved plutselig død*» skriver prest Erik Stabrun om å gå med dødsbud ved brå død. «*Oppgaven å formidle et dødsbud er en funksjon flere profesjoner har*» (Stabrun, 2014, s. 82). Prester er en av profesjonene som har dødsbud som oppgave. Dødsbud er ikke sjelesorg, men prestene fungerer som representanter for det offentlige. Stabrun skriver at «*målet er å gi sikker informasjon om et plutselig dødsfall til de nærmeste pårørende, på en omsorgsfull og respektfull måte*» (Stabrun, 2014, s. 37).

I situasjonen må du «*bruke deg selv uten å bli for involvert*» og du må ha «*mot til å være hos den rammede*» (Stabrun, 2014, s. 46) sier Stabrun. Videre påpeker han at man må være bevisst på at det ikke er en selv som er den rammede. En kan ikke bli «*for involvert*», men heller ikke «*selvbeskyttende distansert*» (Stabrun, 2014, s. 46). Han henviser til Odd Haralds Røkenes som kaller prosessen for en *være-i-kompetanse* (Stabrun, 2014, s. 47). Kompetansen gjør at man klarer å være til stede i møte med reaksjonene til de man har gitt dødsbudskapet. I dødsbudet er man ikke der for å lindre eller handle skriver Stabrun (Stabrun, 2014, s. 47). Det er lett å bli løsningsorientert i slike situasjoner, men det er ikke rollen man skal ha: «*Her gjelder det å tilegne seg og bruke profesjonell spennvidde – at vi i tillegg til de ytre kravene samtidig må kommunisere med og forholde oss til oss selv og til andre mennesker som er involvert i situasjonen*» (Stabrun, 2014, s. 47). Da det er flere profesjoner som samarbeider i arbeidet med å gi et dødsbud. Stabrun sier at en «*forutsetning for et godt samarbeid er at de ulike yrkene stoler på at den andre har kompetansen som kreves, at de har tillitt til hverandres intensjoner, og at de holder orden i eget hus*» (Stabrun, 2014, s. 36). Han er opptatt av profesjonene og yrkesutøverne i dem skal ha kunnskap og erfaring slik at de kan ha en tydelig «*profesjonell kompetanse*» (Stabrun, 2014, s. 35). Stabrun «*ønsker å styrke bevisstheten om at vi trenger å forberede oss på denne oppgaven*» (Stabrun, 2014, s. 37).

I starten av artikkelen «*Den nære distansen*» beskriver politiprest i Oslo politidistrikt Inge Ålgård når han får beskjed om at han skal varsle dødsbud: «*Hjernen begynner å jobbe. Tidligere erfaringer kommer frem fra glemselen. (...) Selv når jeg presenteres for hva som er skjedd og har noe tanker om det som skal komme, blir det ofte helt annerledes i virkeligheten. (...) Pulsen øker og kroppen gjør seg klar*» (Ålgård, 2016, s. 207).

I forbindelse med sin spesialoppgave i teologi intervjuet Sindre Stabell Kulø fire prester om deres holdninger og erfaringer med å gå med dødsbudskap i 2006 (Kulø, 2006, s. 1). Kulø oppsummerer intervjuene i fem momenter i slutten av oppgaven: 1. Prestene bruker «*mye tid på*» og «*prioriterer å gå med dødsbudskap*» og de er «*tilgjengelige*» for de pårørende i etterkant. 2. Politiet og prestene samarbeider «*profesjonalisert*» ved dødsbud. 3. Noen informanter mente at prester av prinsipielle årsaker ikke burde gå med dødsbudskap. Andre oppfattet dette som helt «*naturlig*». 4. Informantene var ikke samstemte i meningen om «*hvem*

de representerer»: Noen mente de representerte en profesjon som har kompetansen til arbeidet, andre nevnte Kirken. 5. Tre av fire informanter nevner «*teologiske momenter som for eksempel forbønn for de pårørende*». Fordi de er prester er det «*naturlig*» (Kulø, 2006, s. 59).

De senere årene har det pågått en debatt om presters involvering i varsling av dødsbud. Er det riktig at representanter for et trossamfunn skal være de som varsler en befolkning med ulik eller ingen religiøs tilknytning. Debatten tar også for seg prester sin sikkerhet i en sårbar situasjon. Sjur Isaksen forklarer debattens to hovedpunkt som omhandlet: «*De religionspolitiske sidene ved en slik ordning i et samfunn der ikke alle vil finne det naturlig å bli kontaktet av en prest i en krisesituasjon. (...) Den andre aksene dreide seg om prestenes eget forhold til det å gå med dødsbud på vegne av politiet*»⁸.

3.3 «*Sjelesorg i møte med lidelse*»

Overskriften har jeg hentet fra en forelesning i sjelesorg hvor vi ble introdusert for Pamela Cooper-White sin artikkel «*Suffering*». I den innleder Cooper-White med å skrive: «*Suffering is the starting point for all pastoral and practical theology*» (Cooper-White, 2012, s. 23). Tidligere avsnitt i teorien har handlet om sorg og om å gå med dødsbudskap. Sorg og tap er lidelse. Opplevelsen av å få beskjed om at en av dine nærmeste har tatt sitt eget liv er lidelse. Presten eller sjelesørgeren møter altså lidelse i sitt arbeid, kanskje spesielt ved varsling av død og i samtale med mennesker som har mistet noen som sto dem nær. Cooper-White sier lidelse er utgangspunktet for all praktisk teologi og pastoralteologi (Cooper-White, 2012, s. 23). Anders Bergem skriver om «*Å møte etterlatte etter selvmord*» i *Tidsskrift for sjelesorg* nummer 4 i 2010 med temaet «*Selvmord og brå død*». Her tar han for seg hva som kjennetegner samtalen mellom prest og etterlatte etter selvmord. Bergem bringer på banen et viktig innledningsperspektiv for sjelesørgeren å være bevisst:

«Det hører med til bildet at i det virkelige liv møter en aldri kategorier, bare personer. En sjelesørger møter heller ikke «de selvmordsetterlatte». Dette er bare en

⁸ <https://www.mf.no/beredskap>, 04.08.21

begrepskategori som brukes når vi skal si noe om det generelle, altså om visse grunnleggende fellelementer. Det er viktig å huske at hensikten med kunnskap om det generelle ikke er at sjelesørgeren skal «vite bedre» enn de etterlatte selv hvordan de «faktisk» har det. Hensikten med generell kunnskap er at sjelesørgeren skal bli bedre i stand til å møte hvert enkelt menneske som den enestående personen vedkommende er. Det som sies om det generelle, utgjør derfor et viktig råmateriale for sjelesørgeren. Men det er sjelesørgerens ansvar å bruke dette materialet med klokskap i møte med den enkelte» (Bergem, 2010, s.261).

Artikkelen «Sjelesorg på plass: På sporet av dagens sjelesorgpraksis i Den norske kirke» er basert på en undersøkelse som blant annet viser at prester og diakoner ser på sjelesorgsamtaler som «en tjeneste for lokalsamfunnet» uavhengig av hvilken religiøs tilhørighet personen de samtaler med har. Artikkelen forteller også at sorg er et gjennomgående tema i sjelesorgsamtalene. En av grunnene til dette er at mange sjelesorgsamtaler i praksis er sørgesamtaler før begravelser (Grung et al., 2016, s. 40). Prest Ingebjørg Sommer søkte i 2019 Olavstipendet for å undersøke, med en kvalitativ studie, en tendens hun har lagt merke til i egen tjeneste om at de pårørendes ønsker for gravferden er i endring. Det kan virke som om pårørende i større grad vil nedtone det kirkelige til fordel for en gravferd som er mer «i avdødes ånd» (Sommer, 2019, s. 5). Sommer skriver i slutten av «Har Gud alle tider i sin hånd?: Om personlig tilrettelegging av gravferder i det 21.århundre»:

«Til den kirkelige gravferden kommer det store flertallet av mennesker i landet vårt. Som prester trenger vi derfor å tydeliggjøre for oss selv og for alle som utgjør kirkens fellesskap, hva en gravferd er: Det å forankre det vi ikke selv kan bære, i noe som bærer. Hele troen handler vel egentlig om det, men det blir så tydelig i gravferden» (Sommer, 2019, s. 63-64).

Kasualsamtaler i kirken henviser til samtaler før dåp, bryllup og begravelse. I artikkelen «Sårbarhet og ivaretagelse: Kasualsamtalen som folkekirkens grunnleggende samtalepraksis» beskriver Sjur Isaksen casualsamtalene for «ritualforberedende» (Isaksen, 2014, s. 36). Isaksen skriver i artikkelen at presten i casualsamtalene skal se og ta vare på mennesker. Presten skal møte

sårbarheten hos de som er i sorg, kjærlighet, glede eller lengsel. I slike samtaler og i planleggingen av et betydningsfullt rituale, dukker ofte eksistensielle spørsmål opp. Ivaretagelse er et annet ord for omsorg, som Isaksen beskriver som «*et grunnvilkår ved menneskelig eksistens*» (Isaksen, 2014, s. 41). Isaksen beskriver også fire «*ivaretagelsesperspektiver*» som finnes i kasualsamtalene: «*Emosjonell, biografisk, eksistensiell og pedagogisk ivaretagelse*» (Isaksen, 2014, s. 41-44).

3.4 Selv ivaretagelse

Året 2021 startet med to tragiske ulykker her i landet: Leirskredet i Gjerdrum og hyttebrannen i Risøyhamn. I et intervju på NRK sin nettside lød overskriften «*Politiets innsatsleder preget av hyttebrannen: - Største tragedien jeg har opplevd*»⁹. Politiets innsatsleder beskrev hvordan han opplevde å arbeide med situasjonen. Ved hyttebrann, skred, ulykker og selvmord og lignende hendelser er det mange hjelpere på arbeid. Psykologspesialist Per Isdal jobber med behandling av voldelige menn og har skrevet «*en bok for hjelpere*» ved tittelen «*Smittet av vold - om sekundærtraumatisering, compassion fatigue og utbrenthet i hjelperyrkene*» (Isdal, 2017, s.5). Boken har to hovedtema: Hva gjør hjelperyrket med hjelperen og hva kan hjelpe dem. Isdal lister opp en rekke hjelperyrker i sin innledning, blant annet prester. Når han har reist rundt og holdt foredrag for ulike hjelperyrker har han gjort seg en bemerkning:

«Alle jeg møtte, sa det samme: Sånn har vi det også! Dette fikk meg til å skjønne at jeg selv ikke var spesiell. Det jeg opplevde, gjaldt ikke bare dem som jobbet med vold og overgrep. Jeg satte ord og system på noe universelt: at hjelpere blir preget av å hjelpe, og at hjelperyrket er et risikoyrke» (Isdal, 2017, s. 6).

Susanne Bang skriver også om «*om hvordan arbeidet som profesjonell hjelper innebærer vesentlige risikoer*» (Bang, 2003, s.26). I boken «*Rørt, rammet og rystet*» skriver hun om hva å være i et hjelperyrke kan gi:

⁹<https://www.nrk.no/nordland/hele-norge-ble-kjent-med-jorn-karlsen-fra-vesteralen-etter-hyttebrann-i-risoyhamn-i-andoy-1.15344342>, 11.08.21

«Som vitner og hjelpere opplever vi at klientens livstemaer går gjennom systemet vårt, både kroppslig og psykologisk. Vi forholder oss bevisst og ubevisst til dem, og de blir en betydelig del av vår øvrige livserfaring. Ved hver arbeidsoppgave, ved hvert møte med klientene lærer vi noe mer om verden, om hvor forskjellige mennesker kan være og familier se ut. Hvor forskjellige og annerledes enn en selv andre kan forholde seg til livets utfordringer. Man får lov til å kikke inn i sider av menneskelig eksistens som man ellers ikke ville ha noen mulighet for å kjenne til» (Bang, 2003, s. 27).

Isdal påpeker at hjelperyrker trenger å ha muligheten til å få debrifing, veiledning eller råd fra eller organisert av sin arbeidsgiver. *«På mange arbeidsplasser skilles det ikke mellom disse tingene, og kanskje de ansatte bare har én arena for å dekke alle sine behov» (Isdal, 2017, s. 194)* skriver han. Debrifing handler om, og setter søkelys på, helperens egne reaksjoner, rettleiding eller råd handler om å få faglige innspill til. Isdal plasserer veiledning et sted mellom debrifing og rådgivning (Isdal, 2017, s. 194).

4 ANALYSE

I dette kapitlet skal jeg presentere funnene fra analysen av det innsamlede materialet. Analysefunnene vil sammen med de teoretiske perspektivene utgjøre grunnlaget for oppgavens diskusjon i neste kapittel. Gjennom analyseprosessen har fire sentrale tema vært gjennomgående. Det er rundt disse kategoriene jeg har valgt å systematisere presentasjonen av funnene. Kategoriene er:

- Kompleks sorg
- Prestens arbeid og reaksjoner
- Oppdraget
- Oppfølging av presten

4.1 *Bruk av sitater*

Gjennom analysen bruker jeg ofte informantenes sitater, noen lange, andre forkortet og noen bestående kun av ett ord. Alle sitatene, korte eller lange, er bevisst utvalgt for å frembringe bidrag jeg mener er relevante i videre arbeid med oppgaven. Lange sitat står i eget avsnitt med innrykk, mens kortere sitat er skrevet inn i den øvrige teksten. Hvis noe av teksten er kuttet bort i sitatet markeres det med tre punktum etter hverandre.

4.2 *Sammensatt sorg*

En gjentagende beskrivelse informantene gir av sorgen etter et selvmord er at den er sammensatt, eller kompleks som er ordet P4 bruker. De hevder at noen reaksjoner går igjen, og at sorgen ofte, men ikke alltid varer lenge. Selv om noen reaksjoner går igjen understreker informantene at reaksjonene er individuelle. P5 poengterer at møtet med etterlatte etter selvmord kan oppleves som en uoversiktlig situasjon både for presten og for de etterlatte:

«Også er det jo ingen fasit på hvordan man skal gjøre det eller hvordan det oppleves for de i forhold til å ta avskjed. Det er noen som har skrevet brev, kanskje i full fart, noen ganger så vet man ingen ting, relativt ofte så har det vært psykisk sykdom eller rus inne i bildet».

Prestene mener også at det er viktig å være tydelig på, og ta ansvar for å normalisere sorg ovenfor de pårørende. Sorg er og vil alltid være en del av et menneskeliv. P6 sier det slik: *«sorg er en veldig sunn reaksjon på et dødsfall, og det er ikke noe sykt ved det»*. P5 peker også på at *«i utgangspunktet så er jo ikke sorg, det er jo ikke sykdom, heller ikke etter selvmord, det er en naturlig reaksjon – en naturlig ting man kjenner på»*.

4.2.1 Sjokk

Informantene beskriver at beskjeden et selvmord oppleves som lyn fra klar himmel for de fleste pårørende de har møtt. De forteller likevel at mange etterlatte har ventet på beskjeden, men at beskjeden også for disse kommer som et sjokk. Informantene reflekterer rundt at tiden før dødsfallet, livet til den avdøde, og relasjonene dem imellom har mye å si for tiden etterpå, for sorgreaksjonene deres og for presten sitt arbeid. P2 reflekterer rundt dette:

«(...) de som får det fra klar himmel de er nok i større grad av kaos inni seg, det tar kanskje mer tid for dem å samle seg igjen enn for de som kan ha tenkt tanken flere ganger (...) de som har hatt anelse vil nok være mer til å spille ball i situasjonen med presten, om det som skal skje, enn de som har fått det overraskende. Sånn at det – ja, så er det det med, som vi snakka om å klandre seg selv, kanskje det og blir et større tema, hvor det har vært en lidelseshistorie, enn i den familien hvor alle hadde det skikkelig bra hele tiden, det var jo helt utrolig gode forhold i den familien til han tyveåringen, og da har du jo også en ressurs i det, at de har en god relasjon de, seg imellom. Så da blir ikke min oppgave, på en måte ikke så krevende heller, med at du vet at det, at de har hverandre i nær og god relasjon. Mens hvis det er trøblete forhold fra før så er det – det kan være et mer trøblete terreng sjelesørgerisk da».

Informant P1 uttaler at *«uansett om de ante noe på forhånd, så er det jo ofte lyn fra klar himmel uansett – og sjokket og fortvilelsen er kanskje den samme uansett. Jeg tror nesten det»*. P1 snakker også om at pårørende til de man trodde aldri skulle ta livet sitt opplever *«et sånn voldsomt brudd»*, med en livsfortelling før og en annen fortelling etter selvmordet. P3 mener også at metoden for selvmordet har noe å si for dette. P1 peker på at det kan være lettere å nå inn til familiene hvor det har vært en vanskelig fortelling før dødsfallet da de har *«lært seg å snakke om og forholde seg til at dette livet er skjørt. Ja, og kanskje lært seg å se at andre måtte inn å hjelpe. Det var ikke bare meg livet sto og falt med, det var andre som var inne i bildet på forhånd»*. Samtidig peker h*n på at denne gruppen pårørende kan være veldig slitne og påvirket av mange år i en hjelperolle. P3 synes også h*n kan se at denne gruppen etterlatte aksepterer lettere, men peker også på at denne gruppen med pårørende ofte er utkjørt og tappet for krefter.

4.2.2 Skyldfølelse

At pårørende etter et selvmord i stor grad kjenner skyldfølelse, er alle informantene tydelige på. Prestene forsøker å være oppmerksomme på å lytte etter følelsen av skyld når de kommer i kontakt med pårørende. P1 beskriver at h*n synes det kan være vanskelig å ta opp skyldfølelse i det første møtet med pårørende. Allikevel understreker P1 at de etterlatte bekrefter at *«de tankene er der»*. Mange etterlatte kjenner også på følelsen av avvisning fra, og sinne ovenfor den døde. Informant P4 beskriver en mangefasettert sorg:

«(..) det skaper sammensatte følelser, både sorgen og fortvilelsen over den som er død, men også sinne og opplevelsen av å være avvist (...) Og det blir veldig komplekst, veldig motsetningsfylt, også er det jo dette med skyldfølelse som alltid kommer (...) de som står igjen vil ofte oppleve seg ansvarlig».

P4 sier at h*n som prest må *«adressere»* skyldfølelsen, og hjelpe de etterlatte å plassere den på en konstruktiv måte, gjennom for eksempel si: *«dette er den andres valg, det er ikke ditt valg»*. I sitt møte med de etterlatte har P4 denne tilnærmingen uavhengig av om relasjonen mellom den avdøde og nærmeste pårørende var god eller dårlig. Informant P5 beskriver fremgangsmåten sin i møte med skyldfølelse slik:

«(..) Min oppgave som prest er å sette ord på at det ikke er noen skyld her. Jeg sier det vel egentlig fast i den her gravferdsandakten som jeg bruker mest». P3 bringer på banen et annet perspektiv og synes h*n kan se at pårørende i dag kjenner mindre skyldfølelse enn før. Informanten beskriver det slik: «(..) for ti-femten år siden så var folk helt sånn jeg burde ha skjønt det, og hvordan kunne jeg hindra dette og dette skulle jeg ha klart og sånn, så det er ikke så mye av det lenger. Om det er det at de ikke gir uttrykk for det, men jeg tror faktisk ikke det».

4.2.3 Sinne

Både P4 og P3 understreker at sinne ofte kan følge hos de etterlatte. Informant P3 sier at h*n tar opp sinne tidlig når h*n snakker med de etterlatte «Det her med sinne, sinne mot den døde, hvordan kunne de gjøre dette mot meg, mot oss, det tror jeg er mer vanlig i forbindelse med selvmord enn ellers, men det er en veldig forbudt følelse så jeg tar opp det ganske tidlig og sier noen ting om at det er lov». P4 mener at sinne kan følge av sorg og tap: «Og hvor viktig det er å anerkjenne sånne vanskelige følelser da, som vi får, og at alle disse følelsene de blir kanskje, de overskygger kanskje sorgen, eller for å si det på en annen måte at under alt dette ligger sorgen, altså tapet og fortvilelsen over at en som sto oss nære er borte».

Informantene opplever at mange pårørende etter selvmord hvor den avdøde har hatt en historie med psykiske lidelser, også har et sinne rettet mot helsevesenet. Mange har ikke følt at de har blitt hørt og har hatt opplevelsen av å ha kjempet i motbakke. P5 forteller en historie om spørsmålene mange etterlatte sitter med:

«Personen var egentlig innlagt, var vel suicidal og, men, og veldig ofte så blir det, hvis folk har vært i berøring med psykiatrien for eksempel så kommer jo anklagene mot helsevesenet da, hvorfor ble det ikke gjort mer. De som jobber der tror jeg nok vil si at det er helt umulig å gardere seg, hvis noen har bestemt seg så klarer man å ta livet sitt og, den sykdommen er så tung og mørk og alvorlig at det, det kan man dø av da».

P6 har også flere eksempler på historier han har hørt fra etterlatte om maktesløsheten de kjenner i forhold til helsevesenet og beslutningene som tas: «(...) de ba om at hun ikke måtte sendes hjem, for hun er ikke frisk, og vi tør ikke at hun kommer hjem (...) hvorfor kan de ikke, hvorfor ser de ikke, hvorfor skjønner de ikke (...) det er veldig mye sinne ovenfor helsevesenet og sykehuset (...)».

4.2.4 Avvisning

P1 og P4 beskriver avvisningsfølelsen som etterlatte kan kjenne. Noen oppdager at den avdøde hadde skjult mye. P1 beskriver det slik: «kanskje spesielt det der med å, oppdage etterpå at den andre, at det var en del som var skjult, ikke bare sånn av indre tanker, følelser hos den som tok livet sitt, men det var, de kunne finne konkrete spor i måten, ting som vedkommende gjorde, som den andre ikke visste noe som helst om». P4 snakker også om avvisningsfølelsen, og om den vonde følelsen av å ikke være nok:

«Det å føle seg avvist og at den andre (...) som tar livet av seg sender en beskjed til sine omgivelser om at dere var ikke viktige nok for at jeg skulle velge å leve (...) for den som blir etterlatt, så vil opplevelsen av å være avvist, den vil veldig ofte være ganske massiv».

Informanten fortsetter resonneringen med å fortelle en historie om en pårørende som på mange måter beskriver hvor vanskelige og komplekse følelsen av å være etterlatt kan være, og hvordan presten tolket den etterlatte broren sin reaksjon:

«(...) han beundret egentlig broren sin som hadde tatt livet av seg, fordi det var en sånn modig handling, det ville han aldri selv turt å gjøre, og han mente at det ville ikke noen av oss andre heller, og heller ikke jeg, som at, for jeg utfordret han litt på det da, om det var så modig egentlig, og da fikk jeg motspørsmålet, om jeg ville turt det. (...) Senere så har jeg tenkt at det der er kanskje noe som man kan gjøre hvis man ikke orker å forholde seg til følelsen av å bli avvist, (...) da lager man seg en annen forståelse, nemlig om at selvmord handler om mot. Det er jo, man kan jo si at det er et poeng det. Men jeg (...) opplevde at (...) det trakk bort fokus fra det smertelige og det vonde».

Informant P4 har også et resonnement om avvisning som en eksistensiell dimensjon i et menneskes liv, om hvordan avvisning oppleves truende for vår eksistens og kanskje føles verre enn sorg. Informanten mener at sjelesorgen og sjelesørgeren kan ha en viktig oppgave her, at man kan være med å identifisere følelsen av avvisning og være med å nyansere trusselen den utgjør. P1 sier avslutningsvis om avvisning:

«Og det der med avvisning (...) det truer eksistensen på en annen måte (...) da må jeg leve med det, at jeg er ikke bra nok, jeg teller ikke nok, jeg er ikke noe viktig, jeg er ikke viktig nok, men så vil jo dette forhåpentligvis nyanseres, gjennom, og det vil jo være en oppgave for, eller i sjelesorgen, å nyansere det bildet (...).»

4.2.5 Utrygghet

Et annet tema som noen av informantene sier noe om direkte og indirekte er at det ikke er så uvanlig blant de nærmeste etterlatte at man opplever en grad av frarøvet trygghet, gjerne knyttet til eget hjem, spesielt hvis det er dødsstedet. Informant P6 beskriver to eksempler fra egen tjeneste som omhandler dette. Informantens historier tar opp hvordan et hus, hjem eller rom oppleves etter at noen har tatt livet sitt der, og om sjokket man opplever når man finner nære familiemedlemmer død i det som også er ditt hjem, base, og trygge sted. Spørsmål som hvordan rommet eller stedet skal behandles i etterkant melder seg, og hvordan man kan ivareta og følge opp den som fant avdøde hjemme. P3 beskriver at h*n hjalp en etterlatt med å rydde på rommet til datteren av en etterlatt som hadde stått urørt: *«(...) hun klarte ikke kaste tingene til datteren sin, det sto eske på eske, så sa jeg hjelper det hvis jeg kommer også går vi sammen (...) det blir nærmest som et mausoleum, det blir stående der, sånne rom som det ikke skal gås inn i, det skal lukte parfymen (...).»*

Et annet tema som tas opp av informantene P3 og P4 omhandler de «selvmordsutsatte» som P4 kaller dem, de som har flere selvmordsforsøk bak seg. P4 beskriver at de etterlatte noen ganger følte på frykt rundt disse avdøde. P4 beskriver: *«så er det veldig krevende fordi det skaper en sånn frykt hos omgivelsene, så de får veldig mye makt gjennom det. Så det er ganske (...)*

*krevende folk å forholde seg til». P3 var mye i kontakt med en familie for noen år siden hvor en forsøkte å ta sitt eget liv sitt flere ganger. P3 beskriver hvor belastende og uansvarlig h*n opplevde dette:*

«(...) jeg hadde jo en som stadig drev og tok livet av seg – som ikke klarte det. Da ble jeg så sint, jeg var hos dem, de hadde små unger, og mens jeg var hos dem så tar han overdose, så mens vi sitter i stua så bare faller han sammen, (...) jeg ringte en kollega, og vi bar han ned, var oppi en blokk, og på sykehuset, og fikk pumpa, og da tror jeg det var fjerde gangen, og da ba jeg om et nytt møte, og så sa jeg at det her, vet du hva, hvis du skal drive, dette her er tortur mot familien din. (...) Da kjente jeg at det der er maktmisbruk altså, rett og slett (...)».

4.2.6 Å møte barn og ungdom er vanskelig

Informantene er samstemte i sine svar når det kommer til deres opplevelse av å møte barn og unge etter et selvmord; det er vanskelig og krevende. P1 sier at barn kan ha mange følelser, men færre ord, og at det er vanskelig å snakke om f.eks. skyldfølelse. Informanten forklarer det videre slik: *«For meg er det lettere å skape en fortrolighet ovenfor en ektefelle, en mor som har mistet en sønn, en voksen sønn som har tatt livet, jeg er ikke så flink på den fortroligheten i forhold til barn i en sånn situasjon, det synes jeg er krevende».*

P3 peker på at om det har vært psykisk sykdom inne i bildet så er h*n tydelig ovenfor barn og ungdom og sier at avdøde var syk og at det var sykdommen som forårsaket det. P4 peker også på at barn må få høre at *«mamma eller pappa var syk»* og at dette kan utdypes senere i livet, når de er blitt eldre.

P4 sier barn er både sårbare og tilpasningsdyktige på samme tid. Barn trenger omsorg påpeker informantene, også er det viktig at spørsmål blir besvart når de kommer:

«Altså, det kommer jo veldig an på hva som skjer, senere i livet, og i oppveksten, hvilken støtte de får og, men hvert fall det å ivareta barn som pårørende, å være oppmerksom på barnas behov og den støtten de trenger og den, det at det, de får jo masse spørsmål, og vil jo ha masse spørsmål, som de lurte på, og særlig hvis noen tar livet av seg, at de,

at de rett og slett får ordentlige svar, de vil jo spørre mye mer enn det mange voksne gjør og vil ha mye mer konkret greie på ting, for eksempel hvordan dette skjedde, og sånne ting».

Tidligere var P3 også mer på tilbudssiden når det gjaldt å være med på syning sammen med barn og ungdom. De siste årene har det blitt færre ganger, både fordi begravelsesbyråene gjør mer nå og fordi informanten selv har valgt å slutte å tilby det etter et langt yrkesliv med mange syninger på netthinnen.

P2 og P3 synes det viktigste de kan gjøre som prest er å spørre foreldrene hva de tenker om oppfølging av sine barn. Informantene snakker med foreldrene om hvordan de kan snakke med ungene og sier noe generelt om hvordan sorg hos barn kan se ut. De ønsker å gi foreldrene hjelp og støtte, og minne om andre ressurser man kan få hjelp av: *«... der er det jo viktig å få inn helsepersonell, helsesøster, vi ha jo ofte godt samarbeid med helsesøster, skolehelsetjenesten, fastlege, og sånn».*

Voksne som møter barnet, må tørre å være til stede i deres sorg sier P4. Et barn går mer ut og inn av sorgen sier h*n. Da må vi være til stede, ha tid og ta imot det som kommer, når det kommer: *«De må få trøst når de er lei seg, det må være noen der som holder rundt de og tar vare på dem».* Vi må være åpne for spørsmålene som kommer, påpeker informant P5. P4 synes det er spesielt krevende å møte ungdom i sorgen etter et selvmord. Også kjønn kan være av betydning for møtet ifølge P4: *«(...) fjorten-femten år gammel gutt, (...) du skal ikke gråte i alle fall. (...) for jenter (...) skal liksom i egne øyne være litt voksen, men så er det litt barn inni deg. Og det å klare å møte ungdommer i sorg, det er, det er kjempevanskelig synes jeg da (...)».* I møte med ungdom, og i sorgsamtaler generelt, velger P6 en pedagogisk tilnærming til samtalen:

«(...) de går inn i seg selv og de blir der, og de stenger døra på en måte. (...) så har jeg brukt en sånn litt undervisende tilnærming (...) sier noe om at sorg har forskjellige ansikter og at det er ikke sikkert at vi reagerer sånn som vi hadde tenkt (...) noen opplever sånn, og noen opplever sånn og (...) noen får veldig dårlig samvittighet, jeg skulle vært greiere med mamma og, og jeg skulle vært mer hjemme om kveldene eller

sånne ting. Så jeg tar litt sånn undervisende form på det, og så merker jeg at av og til, på øyene deres, at her traff jeg blink, men så får de ikke til å si noe mye om det. (...) jeg har sittet der med noen ungdommer som har, som jeg har vært helt sikker på egentlig har hatt et kjempebehov for oppfølging, og følt meg veldig hjelpeløs».

P3 har vært med og arrangert sorggrupper for barn som har mistet nære familiemedlem, noen i selvmord. I gruppene har de ofte gjort noe praktisk sammen som bearbeiding, for eksempel å lage minnebok og snakke om minnene i dem. P6 mener familier får mange tilbud, men at om de velger å takke ja til noe kommer an på relasjoner. H*n har også vært med i sorggrupper med barn. Informanten påpeker: *«særlig for unger så tenker jeg det er sårbart med sånne grupper, de vet ikke hvem det er og sånn, men jeg tenker at det er nok ganske mange som har, mange tilbud, hvis det trengs, men det er ganske vanskelig å få ungene til å tro at det er noe poeng i».* Informanten har også erfaring med å besøke kirkerommet sammen med familien både før og etter begravelsen hvis de ønsker det. H*n mener barn må få innta kirkerommet mer, også i en begravelse og at dette kan lette noe på følelsene deres for kirkerommet når de møter det igjen senere i livet, for eksempel som konfirmanter. H*n reflekterer rundt hvordan og hvorfor:

«Vi har inntatt kirkerommet etterpå, og sagt her kommer kista til søstera de å stå, her kommer det til å være masse blomster og masse lys, og der skal du sitte, og her kan vi ordne et lite tegnebord sånn at når du synes det blir vanskelig å sitte i ro hele tiden så kan du sette deg her og tegne litt, og så har de sprunget litt rundt, vært oppå prekestolen, og så rundt i kirka, og bare inntatt kirkerommet, for det er noe med å sitte rundt et bord og snakke med unger det er ikke så lett, eller det er ikke så lett for ungen da, å få satt ord på, få ut ting da, men når de kan være i aktivitet og vi kan rusle litt rundt og se og peke, gå rundt på kirkegården og se på gravene, der har de satt opp bilde på den gravsteinen der ja, og der har de en engel oppå, der er det fugler og, mye enklere å prate med unger når man kan gå rundt sånn».

Informant P6 tror det kan bety noe at presten bygger en relasjon til barn og ungdom i møtet mellom prest og etterlatte:

«Jeg tror også at når vi møtes igjen så tror jeg at vi begge har en bevissthet om at vi to, vi vet noe sammen, vi har en historie sammen, om noe viktig (...) Presten vet noe av det viktigste som har hendt i livet mitt, og såreste – det tror jeg er godt for dem, samtidig som det er sårbart - å komme tilbake til kirka igjen etter den begravelsen (...).»

4.3 Prestens arbeid og reaksjoner

Informantene forteller at de har møtt etterlatte etter selvmord først og fremst gjennom begravelsesarbeidet eller dødsbud. Tre av informantene har møtt etterlatte etter selvmord når de har ledet sorggrupper (P3, P5, P6). Én av prestene har erfaring med dette fra deltakelse i kriseteam (P1). Hvordan prestene får vite at dødsårsaken er selvmord varierer. Informantene beskriver at de har blitt informert om dette fra arbeidsgiver, politiet, begravelsesbyrå, eller fra de pårørende i sorgsamtalen (P1).

4.3.1 Prioritert

Noen av informantene beskriver at de omprioriterer når de blir underrettet om at den avdøde har begått selvmord. P2 sier at h*n rydder mentalt og i timeplanen, og innstiller seg på at *«nå er det dette som gjelder»*. P6 rydder også i kalenderen sin, og P2 sier at h*n rydder *«unna andre ting sånn at det blir plass. For det tar mere tid, og det vil jeg at det skal gjøre»*. Informanten beskriver videre at det oppleves som viktig for h*n å være tydelig ovenfor de pårørende når det kommer til å *«signalisere at du prioriterer de»*. P1 og P6 skiller mellom selvmord og andre dødsfall ved å prioritere flere samtaler: *«Hvis familien er litt åpen for det, å bare snakke om dødsfallet første gangen, også heller planlegge begravelsen en eller to dager senere»* (P1). P2 prioriterer å gi de pårørende muligheten til å snakke fritt og tar ikke like mye regien over den første samtalen: *«Da får det skje det som skjer for da skal jeg være tilgjengelig også er det litt underordna det der praktiske»*. P6 mener også at fokuset ikke ligger på fremdriften, h*n avtaler gjerne to samtaler som *«et påskudd for å være mer til stede»*. Den første samtalen er mer åpen enn slik informantene vanligvis legger opp en sorgsamtale. P6 sier at dette i større grad skjer ved selvmord enn ellers.

4.3.2 En første reaksjon

Når informantene får beskjed om selvmordet beskriver de opplevelsen av en første reaksjon, tanke eller følelse. P1 beskriver et forhøyet indre spenningsnivå. P5 opplever at selvmord utfordrer fordi det er så brutalt. P2 mener at alvorret er tydelig til stede, og at h*n som prest i lokalmiljøet kjenner seg som en av de selvmordet har rammet. P5 sier noe lignende som P2 og beskriver denne situasjonen som «*dobbelt ille*». P5 opplever at møte med selvmord i prestetjenesten kan vekke følelser basert på erfaringer med selvmord i egen familie. Informanten opplever det derfor som ekstra utfordrende, men også at «*det er ekstra viktig å prøve å gjøre en forskjell, eller bidra litt, og jeg tenker veldig stort om det kirken kan gjøre*» (P5). Informanten sier også at h*n «*føler det er et nederlag for menneskeheten, hver gang man ser det som mer fristende å avslutte livet enn å ønske å leve videre*» (P5). P6 ønsker å tørre å kjenne på sårbarheten i møte med et selvmord. H*n sier at: «*det skal aldri bli helt hverdagslig og normalt – det å gå å fortelle at datteren din har tatt livet sitt. Det er bestandig ødeleggende og vondt*» (P6). P2 sier videre i sitt svar at selv om h*n har mye erfaring og er midt i førtiårene, så oppleves et selvmord for stort og vanskelig, og at h*n stiller seg selv spørsmålet «*skal jeg gjøre det her?*». Informanten opplever at disse tankene endrer seg når h*n har tatt det første skrittet og oppretter kontakt med de pårørende. Informant P4 uttaler at h*n i sin prestetjeneste må «*møte med et åpent sinn og være forberedt på det meste*». P6 forteller at h*n opplever en å ha en annen innstilling: «*jeg går jo inn med en annen innstilling, enn til et gjennomsnittlig dødsfall, det gjør jeg!*».

4.3.3 Å gå med dødsbud

Tre av informantene beskriver å gå med dødsbud. P6 sier at «*jeg synes jo bestandig det er skummelt å gå med dødsbud jeg da, er litt skjelven når jeg står der ute på trappa, må liksom bare stupe litt uti det og det finnes ikke noe enkel måte å gjøre det på*». P6 mener at å gå med et dødsbud til nærmeste pårørende aldri skal bli en rutine, samt hvordan h*n opplever at erfaring og kunnskap h*n har med seg er til hjelp og støtte i situasjonen. P5 uttrykker også at å gå med et dødsbud aldri blir rutine for h*n:

«Jeg overtok en begravelse der en kollega som gikk med dødsbudet ble slått da. Det er nesten rart at det ikke skjer oftere på et vis, når man kommer med den forferdelige beskjeden, men det har jeg aldri opplevd, og jeg er ikke sånn redd heller, men jeg føler (...) meg som en drittsekk som skal ødelegge et liv for noen da, men det er jo ikke jeg som gjør det, det er beskjeden, eller det som har hendt, det blir aldri rutine å gå med de beskjedene der».

De senere årene har det blitt diskutert hvor trygt det er å gå alene med dødsbudet, om man skal gå to sammen, og om man skal ha med seg politiet. P3 sier at h*n foretrekker å gå alene, og at h*n har dårlig erfaring med å gå sammen med andre. Informanten forteller også om de praktiske sidene ved samarbeidet med politiet, samt at h*n ikke har opplevd ubehagelige situasjoner med pårørende. Informanten sier at:

«Er du langt innpå, kjørt mange mil, helt alene og dårlig dekning og sånt, så vet jeg jo, kanskje særlig kvinnelige kollegaer som har, synes det har vært trygt å ha, i hvert fall at politiet er i en bil utenfor. Så det er ikke noe nederlag. Men jeg har ikke følt behovet for det».

4.3.4 Kommunikasjon i det første møte

Flere av prestene mener at det første møte handler «om å være hundre prosent til stede og nilytte» (P6). P3 opplever at man «må trå kjempeforsiktig, du må liksom fiske litt, og få de til å fortelle litt». P2 opplever at de etterlatte ofte starter med å gå gjennom en selvransakelse: Hva man kunne gjort, hva man ikke gjorde? Her ønsker P2 å «bare være med å bekrefte at de tankene kommer nok, og at det er vanskelig å bli kvitt dem, selv om de er urettferdige». P2 sier også at «jeg har ikke noe bra teknikk på det første møtet». P6 forklarer hvordan h*n bruker intuisjonen sin: «jeg lytter meg inn på frekvensen til den enkelte, og når jeg hører at her ligger det noe under, når jeg hører en sånn halv setning med ett «men» eller noe annet, så stiller jeg et oppfølgingsspørsmål, og da stiller jeg nok ganske direkte oppfølgingsspørsmål». P6 nevner at

h*n prøver å være åpen og bevisst på eget kroppsspråk, slik at etterlatte opplever at det de forteller *«blir tatt imot, og at det er lov til å si det høyt»*.

Det er forskjellige mennesker, og familier informantene beskriver at de møter. Informantene peker på at det kan være vanskelig å navigere i en sorgsamtale når en i følget bestemmer mye. Høyt antall pårørende i sorgsamtalen kan også være utfordrende. De tar også opp hvordan det oppleves når man må ta hensyn til ulike generasjoner og ønsker for begravelse, spesielt rundt spørsmålet om alle skal få vite at den døde begikk selvmord. Krangler finner sted i sorgsamtalen for eksempel på grunn av de pårørendes forskjellige fortellinger om avdøde og forklaringer på selvmordet. De reflekterer også rundt hvordan det kan være en utfordring at det er mange delte familier, både med tanke på det praktiske, men også rundt problemstillingen *«hvem er det som har rett på å sørge?»* (P3). Informantene er også opptatt av at et foreldrepar kan sørge svært ulikt og at man må prøve å tilby noe mer hjelp til den ene, selv om den andre gir tegn til at det ikke trengs. Da noen av de som tar selvmord er unge kan man også se at etterlatte i større grad går inn i en hjelperrolle ovenfor for eksempel venner av ungdommen. Noen etterlatte går automatisk inn i denne rollen. Det påpeker informantene at de noen ganger sier noe om til foreldre, kanskje kan noen andre gjøre dette i dagene rundt begravelsen. Selv om det kan oppleves givende, kan det samtidig også oppleves som en ekstrabelastning for de etterlatte.

4.4 «Oppdraget vårt»

P1 mener at situasjonen de pårørende står i etter et selvmord kanskje er noe av det verste er menneske kan møte i livet. H*n sier at: *«på en måte virker det veldig smått, det å være der når mennesker har det vondt, men det er jo noe av hele oppdraget vårt å være der for de som sliter mest»*. Her peker P1 på en oppgave informantene forteller om som en del av sitt ansvar. P2 beskriver oppgaven slik: *«å dra omsorg for de rammede»*.

Kirken skal tilby meningsfulle ritualer *«som å åpne kirken, være til stede, være tilgjengelig, tilby minnestunder, samtaler og sånne ting»*, sier P4. P5 peker på at presten skal være der for de etterlatte, både når de har valgt en kirkelig seremoni eller kontakten etableres på en annen

måte (sorggruppe o.l.). P5 poengterer også at dette er et ansvar som noen ganger kan være vanskelig å etterleve når man i løpet av sin arbeidshverdag møter mange mennesker.

4.4.1 Livet, slik det har vært, og slik det er

Informantene beskriver på forskjellige måter hvordan de uansett omstendigheter søker å gi den avdødes liv en sammenheng og en verdighet i forbindelse med begravelsesarbeidet. P6 pleier å fokusere på dette:

«Også synes jeg det er fint (...) å lese vårt lille liv inn i, vårt lille livs historie inn i den store historien, (...) min livsfortelling er del av en større historie, og det tror jeg også på et eller annet vis kan være kirka sin rolle da, å sette det livet som er levd inn i en større sammenheng – hun var jo ikke bare et blaff i universet liksom, hun var jo ikke bare noe for dere aller nærmeste, og når dere glemmer henne så er hun ingenting liksom, men hun var noe i den store fortellingen».

Informantene forteller også om deres arbeid med å gi verdi til menneskers liv, f.eks. gjennom minneordet prestene skriver til begravelsen. P1 sier om dette at «vi skal holde frem en verdighet», «vi skal gi verdighet til et liv», og «gi verdi til livet slik det var». Sistnevnte kan oppleves vanskelig når etterlatte sitter igjen med mye sinne mot avdøde. Samtlige av informantene opplever at forkynnelse og det å formulere seg i minneordene kan oppleves som krevende når avdødde har begått selvmord. P1 uttaler at h*n forkynner mer om klagen og Guds nærvær, enn håp. P3 opplever at oppdraget h*n har er å alltid stå på livets side, at h*n er «programforpliktet» til det. På tross av dette sier P3 at dette kan være krevende når man får inntrykk av hvor vanskelig noen liv var å leve. På lignende vis uttrykker P2:

«Vi skal jo stå på livets side. Men det er krevende å si at livet er verdt å leve i sånne, på en generell basis, selv om vi er programforpliktet til å stå for det så er det forskjellig, og det er så mye lidelse og det er så mye som fortoner seg som meningsløst så, det er jo en krevende øvelse».

Om minneordet sier P1 at «*vi må tenke oss godt om og formulere oss sant og klokt*»; usannheter eller skjønning gjør ikke godt for noen av de etterlatte, selv om informasjonen kom fra pårørende. P1 er opptatt av menneskelivets urokkelige verdi, og at h*n som prest skal trekke dette frem, men ikke å pynte på sannheten. P5 synes det er viktig å være åpen om at dødsårsaken var selvmord der det er naturlig i begravelsen, og sier h*n har «*landa på formuleringa døde av selvmord istedenfor å si valgte å ta sitt eget liv, for jeg er ikke sikker på hvor mye valg det er der og da*».

P2 synes liturgien er god å støtte seg på når det er vanskelig å være forkynner. «*Liturgien er som den er, uansett*» sier h*n. P4 problematiserer fokuset i liturgien i forhold til folk som ikke ønsker å leve, i sitt arbeid har h*n opplevd at: «*Liturgien er jo mange ganger så himmelvendt at det er jo til å få helt mark av i et sånt perspektiv, og det er utfordrende. Og salmene og – det er så mye himmellengsel at det halve kunne være nok*».

Spørsmål og samtaler kan ta uante retninger. I møte med mennesker i sårbare situasjoner problematiserer P4 formidlingen av det evige liv, mot fokuset på livet her og nå. P4 legger til grunn en erfaring fra sitt yrkesliv som h*n mener understreker viktigheten av denne balansegangen og av formuleringer:

«Så kom det en til meg og spurte tror du jeg kommer til Gud hvis jeg dør? (...) jeg tror jeg svarte at jeg tror alle kommer til Gud hvis de vil det, hvis de er interessert i å ha med Gud å gjøre. Også sa personen at den har tenkt å ta livet av seg, og det var en slags bondefangeri, da var jeg jo fanget i det (...) Sånn må jeg aldri svare før jeg vet bakgrunn for spørsmålet!».

Informantene påpeker viktigheten og overbevisningen om at avdøde og etterlatte aldri er glemt av Gud, og at alle er skapt av Gud i hans bilde. De gir også uttrykk for at de er opptatt å snakke ærlig om livet med oppturer og nedturer: «*At Gud vil være med oss på veien videre. Ikke nødvendigvis gjøre den mer lett, men litt lettere kanskje. Også at Gud skal hjelpe oss til å være mer ærlig om hva livet er, faktisk innebærer*» (P5). P3 er kritisk til skjønning av unge som tar selvmord, at døden blir en utvei som sørger for et godt ettermæle: «*jeg vil også bli så*

*fantastisk, men livet mitt er dritt» (P3). P3 etterlyser en «rettfremhet» om livet, at det kan være hardt, fint, og alt innimellom der. P3 er opptatt av å formidle at det ikke er slik at alle andre takler livet så mye bedre, eller at alt løser seg om en bare får det en vil ha. H*n synes de voksne i mye større grad må rettlede de unge om dette. P6 beskriver dette som «å være med å gi livsmot, håp og fremtid i faser av livet hvor man ikke har det». P2 og P3 snakker om selvmord knyttet til kjærlighetssorg hos unge, om at det er lett å bagatellisere dem når man er voksen og har lang livserfaring. Informantene påpeker at for noen blir disse kjærlighetssorgene voldsomt vonde og uutholdelige. P1 beskriver forskjellen mellom alderen på de som tar livet sitt, h*n mener at det kan være flere eldre som tar livet sitt enn det vi vet om. H*n sier også at det i begravelser til unge som har tatt livet sitt ofte er mange folk i begravelsen. Dette kan gi et glorifiserende inntrykk slik P3 beskrev.*

4.4.2 Håpet og fellesskapet

Alle informantene forteller om *håpet* som en viktig del av deres oppdrag, vi skal være med å gi håp til de som ikke har det, uttrykker P6. P5 opplever at en stor del av oppdraget er å «*formidle håp*» og «*så lenge det er håp er det liv*». P2 viser til «*at det kristne håpet det er et håp om et liv etter, men et kristent håp er også at det skal være mening i de dagene vi har her*». P3 formilder det kristne håpet når h*n leder sorggrupper. Dette møtes av og til med skepsis til forkynnelse og at de ikke vil «*snakke om livssyn*». P3 forsøker dermed å opptre varsomt og spør også om det er greit for etterlatte om h*n får be i sorgsamtalen:

«(...) jeg spør får jeg lov til å be, for begravelsen, for at det blir en fin og verdig avskjed, og for dere. (...) nå er jeg hjemme hos dere, så det er dere som bestemmer (...) (...) jeg tenker vi som kirke vi har virkelig noe utover bare å holde i en hånd, bare å si at, vi har det med håpet, det må vi aldri slutte med å løfte fram altså».

P1 snakker om håp og Guds omsorg på tross av av det vonde i livet og sier at: «*At vi som kirke ikke gir opp det bildet av Gud – ja det tror jeg, det er viktig (...) på tross av det, et vanskelig og vondt liv, så tror vi på en Gud som har omsorg for det livet han har skapt*». Informantene er opptatte av å sette fokus på fellesskapet mellom mennesker, i kirken og blant kristne.

Informantene mener at kirken har mulighet til og bør spille en aktiv rolle i fellesskapsbygging. P2 mener at vårt vestlige samfunn er preget av individualisme, og at dette er det en mulighet for å: *«Forkynne viktigheten av fellesskap, og få folk til å forstå at vi er vevd inn i hverandre og vi hører til hverandre, og vi skal ikke alltid (...) klare alt selv alltid – sånn at, livet vårt må tolkes gjennom at vi er fellesskap, så på det området der har kirka noe å lede an på».*

4.4.3 Prest eller psykolog?

Et tema som går igjen i intervjuene er hva som skiller en psykolog og en prest. Informantene beskriver at både de selv og menneskene de møter vurderer dette spørsmålet. P2 betrakter psykologien som et støttende fagfelt når h*n skal møte sørgende, spesielt i møte med skyldfølelse hos de etterlatte. P1, P2, P5 og P6 uttrykker alle at det for enkelte etterlatte kan oppleves som en lavere terskel å snakke med en prest, eksempelvis, uttrykt i en sorgsamtale gjengitt av P5: *«jeg hadde ikke lyst til å gå til psykolog, men jeg tenkte det var greit å ta kontakt med deg som prest».* P1 sier også at: *«... for noen så blir det litt sånn diagnose å ha kontakt med psykiater eller psykolog, og presten er litt mer ufarlig på den måten».* P5 peker på at rollene er forskjellige. P6 beskriver å ha reflektert mye rundt presteyrke og samtalene, klarer h*n å vise forskjellen mellom en prest og en psykolog til de h*n møter. H*n beskriver spørsmålene sine slik: *«Sitter jeg der bare som en dårlig skolert psykolog, og prøver å leke psykolog, eller sitter jeg der virkelig som prest, med min pastorale identitet, og merker de det, gir det dem noe annet at det er en prest de snakker med».* P5 synes mener en forskjell mellom yrkene er tidsaspektet ved oppfølgingen og opplever at prester i større grad er inne i en «akutfase» mens psykologer følger opp over lengre tid.. P5 mener at mange ikke kjenner til presters oppgaver og ikke er klar over at prester kan *«tilby de å komme i sjelesorg, og ikke har venteliste»*, og at *«hvis du trenger noen, å få sitte ned og prate hos, så kan du komme»* sier P6. P1 poengterer at kriser, som etterlatte etter selvmord kan oppleve, skal bearbeides av hjelpeapparat som har erfaring med og ansvar for krisepsykiatri. Informanten synes *«presten og kirka kan være en hjelpe eller omsorgsdel rundt det hvis det er naturlig».*

4.5 Oppfølging av presten

4.5.1 Presten påvirkes

P1 snakker om at prester bare er mennesker, og at de påvirkes som alle andre. Informanten mener også det er viktig å informere om smitteeffekten et selvmord, men også at andre dødsfall gjør noe med en. P1 forteller om en opplevelse han hadde relatert til dette:

«En gang hadde jeg, i løpet av to uker tror jeg, tre begravelser der alle tre var cirka like gamle som meg, alle tre døde momentant av hjertestans, ikke noe historie før, bare plutselig døde de, hjertet stoppa. Da fikk jo jeg vondt i hjertet mitt, da gikk jeg til legen og han sa vi får ta EKG og se om det er noe feil. Sånn tenker jeg at det med selvmord og, det kan sette i gang noen tanker som trenger å luftes med noen».

P6 møter ofte de pårørende igjen i hverdagen. Noen av familiene kjenner h*n til fordi de hører til i menigheten eller bor i nærmiljøet: *«Man får kanskje litt høyere bevissthet på det, det er faktisk folk som gjør det».* På grunn av erfaringene fra arbeidshverdagen som prest beskriver P6 at h*n følger ekstra godt med på sine nærmeste hvis de går igjennom vanskelige perioder. P5 sier at arbeidet påvirker familien, og at h*n tidlig fortalte ungene at *«det handler om jobben min, det er en prestegreie, det at det blir snakka litt mer om dramatiske dødsfall i vårt hjem enn i andre familier».*

P2 og P3 ønsker å kunne sette grenser. P3 opplevde dette som vanskelig i starten av prestatjenesten, men at det har blitt lettere med årene. P5 beskriver at ansvarsfølelsen av presteyrket kan være vanskelig å bære, spesielt med tanke på følelser av utilstrekkelighet og tanker rundt avgjørelser som er tatt:

«Det er litt sånn vanskelig – jeg har møtt så mange og møter så mange at det – må nok på en måte teste meg selv med at jeg kan ikke følge opp alle og må frasi meg ansvar, men også at jeg kjenner på ansvar. Det er vel det jeg synes er vanskeligst, personlig i dag, at jeg kjenner på at jeg ikke får gjort det godt nok, rekker ikke over det. Og jeg vet

jo hvor mange timer jeg jobber og sånn, så det er jo aldri for lite, men likevel så blir det ikke nok. Så, om man prioriterer feil, eller jeg vet ikke».

P1 beskriver hvordan h*n forbereder seg til opplesningen av et minneord som h*n opplever rører noe i seg selv. Da må h*n lese det flere ganger før begravelsen, plassere egne følelser, «*være litt våken i meg selv på hvor er jeg*» (P1), og gjerne være åpen med familien til avdøde om at dette også berører h*n. P1 opplever at erfaring og presterollen hjelper i situasjonen: «*Men så er det klart jo klart vi går inn i en rolle, vi kler på oss en prestekjole, vi går inn i en rolle der, og så er det jo dette med distanse, vi skal jo være nær, og samtidig så skal vi prøve å holde en distanse til det som skjer*».

4.5.2 En rolle i endring, taushetsplikten og det som bærer

P1 synes ikke h*n har vært så flink til å oppsøke veiledning, men h*n påpeker at h*n tror det er viktig å ha «*et sted å lufte ut*». Informanten sier at det historisk har vært en kultur innad i kirken med en forståelse av presten som en som ikke skal bli berørt av arbeidet sitt. Informanten synes h*n kan se en endring i presterollen når det kommer til dette og synes det er positivt at prester ikke arbeider like mye alene nå.

P1 har diskutert taushetsplikten med andre yrkesgrupper som også har taushetsplikt, i et kriseteam h*n var en del av i kommunen. Ifølge P1 fortalte de andre yrkesgruppene om et kollegafellesskap hvor man i stor grad kunne ta opp opplevelser. Dette kjente ikke P1 seg igjen i, og h*n etterlyser noe lignende, gjerne noe fastlagt eller «*institusjonalisert*». P1 foreslår at prester alltid skulle gått til en profesjonell samtalepartner, «*pålagt av arbeidsgiver*», i etterkant av arbeid med tragiske ulykker eller vanskelige dødsfall. H*n mener det er viktig å ha utarbeidet gode rutiner for denne problematikken, slik at en blir rustet til å møte utfordringene i presteyrket: «*Det handler om å lære hvordan jeg skal jeg møte dette senere*».

P2 mener at det er mye «*solospilling*» i arbeidshverdagen, og at h*n ofte må møte utfordringer alene. P5 sier at h*n ikke har faste rutiner rundt bearbeiding, men at h*n prater med kollegaer «*litt sånn i gangen*». P5 beskriver i likhet med P1 at kirka burde satt en form for veiledning i

system, slik andre yrkesgrupper har tilgjengelig. P5 sier det er en «forsømmelse», men sier at det også har skjedd positive endringer i presterollen: «...det er lov å innrømme svakhet eller usikkerhet eller kjenne på at man ikke fikser det, eller at man gjør så godt man kan».

P6 sier at h*n passer på å «snakke gjennom situasjonen» eller «luften ut» med noen etter vanskelige oppgaver. P6 har ikke bedt om debrifing, men synes h*n får det h*n trenger i etterkant. H*n peker også på at h*n noen ganger snakker med kollegaene på kontoret, organisten som spilte i begravelsen, eller diakonen hvis den har vært involvert på et annet tidspunkt. P6 gir uttrykk for at det er mange dødsfall som gjør inntrykk, det samme gjør P2. Særlig nevner informantene det å begrave barn som utfordrende.

Tre av informantene nevner også at det er svært nærliggende for dem å prate med ektefellen ved vanskelige arbeidssituasjoner/oppgaver. Ektefellen er den nærmeste sier de. Ektefellen ser og påvirkes av hva du har opplevd. P5 omtaler ektefellen som sin beste venn og synes det er mest naturlig å prate med ektefellen. P6 gjør også det, og synes at så lenge man anonymiserer «så er ikke det noe vanskelig det» (P6). P1 er mer kritisk til dette, selv om h*n viser forståelse for at ektefellen er prestens nærmeste:

«Kanskje var det mer sånn før? Kanskje er det litt sånn fremdeles at det er ektefellen som står nærmest, og at noen bruker ektefellen en del, det kan være greit noen ganger, men det er ikke sånn det skal være, man skal bearbeide, og det er ikke der man skal bearbeidet det» (P1).

P3 og P4 er opptatt av hva det er som bærer dem gjennom vanskelige situasjoner og generelt i arbeidshverdagen som prest. P4 trekker frem det «å være med på ting som gir livsglede», og at det kan være mye forskjellig, men at man burde være bevisst på dette når man innimellom «jobber med triste ting» og ulike problemer knyttet til sorg. P3 nevner flere ting som har vært og er viktig for at h*n skal ha det godt som prest:

- «Gå i sjelesorg, åndelig veiledning og delta på retrett»
- «Stole på Gud»
- «Som prest har jeg et fellesskap som går utover det jordiske»

- «Hvile i liturgien»
- «Ha gode veiledere»
- «At forskjellige mennesker kommer sammen og bygger hverandre opp»
- «Prestetjenesten er fleksibel»
- «Å omtale arbeidet som prest som en tjeneste, ikke en jobb»
- «Ordinasjonsløftene»
- «Å være Kristi nærvær i møte med mennesker»
- «Huske på at vi ikke er en bedrift som produserer et produkt»

4.5.3 Prosten

Flere av informantene etterlyser en type formalisert debriefing eller kontakt etter arbeid i situasjoner som har opplevdes krevende for presten. Her nevner flere av informantene prosten, deres leder i prostiet. I forbindelse med debriefing nevner flere informanter at de opplever at «avstanden» til prosten er stor. Informantene tar sjeldent kontakt selv, de vet hvor mange prosten har ansvar for og ønsker ikke å være til bry. Noen av informantene opplever også den geografiske avstanden som stor selv om alle har arbeidsplasser i samme by. P2 uttaler:

*«Vi har jo en situasjon der jeg jobber at det er en prost på mange prester. Så da blir det jo ikke til at man ringer veldig mye til prosten når h*n har så mange tilsvarende meg å skulle ta seg av. Så det er en litt terskel der. Jeg har foreslått i prestemiljøet at det ved veldig tunge begravelser kunne vært fint med en oppmerksomhet fra overordna, inn i det. Et tilbud om å prate, en tekstmelding med lykke til, eller et eller annet signal om at vi ikke går alene» (P2).*

P6 synes h*n blir godt tatt vare på, også av prosten. H*n opplever aldri å stå alene, og tegner et annet bilde fra situasjonen i prostiet enn P2:

«Prosten er jo veldig til å si at si ifra hvis du trenger, og vi får jo både kollegaveiledning hvis vi trenger det, eller tid med prosten hvis vi trenger det, eller, hvem som helst egentlig. Så vi er egentlig ganske godt ivaretatt, men ikke sånn at vi må. Nå snakka

*prosten om at h*n skal fikse et system på det, at etter spesielle begravelser så sender h*n en melding hvor det står si ifra hvis du trenger å prate, som en slags sånn påminnelse, sånn at veien skal være litt kortere» (P6).*

P2 og P6 har samtid begge kontorplasser på kontoret hvor prosten også arbeider. Dette gjelder også informantene P1 og P3.

5 DISKUSJON

Oppgavens hovedfokus er å undersøke prestens erfaring i møte med etterlatte etter selvmord. Problemstilling, forskningsspørsmålet og intervjuguiden er lagt opp relativt åpent, nettopp for å få ta del i informantenes erfaringer. Gjennom analysen går noen erfaringer igjen, jeg har valgt å bygge diskusjonen rundt tre tema som går igjen, de handler om hva presten har erfart i møte med etterlattes sorg og hvilke refleksjoner informantene har gjort seg rundt selvmord. Det andre diskusjonstemaet er hva informantene opplever at de gjør og hva de bidrar med, spesielt i dødsbudet og i sorgsamtalen. Det siste temaet tar for seg ivaretagelsen av presten, hvilken støtte opplever de å få fra arbeidsgiver og hva pleier de å gjøre etter krevende arbeidsdager. I diskusjonen drøftes analysens hovedfunn fra kapittel 4 sammen med teori fra kapittel 3.

5.1 Presten i møte med selvmordet og sorgen

Dyregrov et al. peker på at gruppen etterlatte ofte består av flere enn kun de aller nærmeste pårørende (Dyregrov, et al., 2009, s. 27). Nærmeste pårørende er de prestene møter mest i sitt arbeid, gjennom varsling av død, gjennom sørgesamtaler før begravelser og i sjelesorgsamtaler. Når presten møter de etterlatte etter selvmord, har det grusomme allerede skjedd. Informantene beskriver sorgen de møter etter et selvmord som sammensatt og kompleks. De sier, i overnstemmelse med Dyregrov et al., at reaksjonene er individuelle, at sorg er naturlig, at relasjoner er spiller en viktig rolle, og at sjokk er reaksjonen de møter først. Etterlatte i sjokk møter informantene som regel i dødsbudsituasjonen da informasjonen om selvmordet er helt ny.

Informantene presenterer skyldfølelse som en følelse de opplever at mange etterlatte raskt kjenner på. En vanlig opplevelse for de etterlatte er at de opplever tap av kontroll, har mange ubesvarte spørsmål og kan kjenne på skyldfølelse (Dyregrov, et al., 2009, s. 45). Prester møter sorg i forskjellige deler av sitt yrke, og informantene virker å være opptatt av å kjenne igjen følelsen av skyld hos de etterlatte og ser på det som sin oppgave å ta opp temaet, spesielt siden de er prester. De kan synes det er vanskelig å ta opp temaet, men opplever at de etterlatte bekrefter at skyldfølelsen er der om presten spør mer direkte. To av prestene sier tydelige at de

som prester har et ekstra ansvar for å «*adressere*» og plassere skyldfølelsen de etterlatte kan ha. Informantenes tydelige bevissthet rundt dette er kanskje et første skritt for de etterlatte de har møtt i det å «*bearbeide tapet, ved å identifisere og endre vanskelige tanker og fortolkninger av dødsfallet*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Sinne og følelsen av å bli avvist er også reaksjoner informantene har erfart i møte med etterlatte etter selvmord. Også sinne og avvisning er reaksjoner Dyregrov et al. omtaler som vanlige.

Informantene beskriver ulike måter å forholde seg til etterlatte med en kompleks og komplisert sorg, som Dyregrov et al. definerer som sorg der den etterlatte har «*vansker med å forstå og akseptere at dødsfallet har skjedd*» (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Reaksjonene de etterlatte da opplever er hemmende, intense og har vart i minimum seks måneder (Dyregrov, et al., 2009, s. 62). Forskning viser at etterlatte etter selvmord, eller annen brå og uventet død oftere opplever et komplisert sorgforløp som i større grad går utover helsen til de etterlatte enn ved andre dødsfall. Informant P3 sin historie om møte med en etterlatt mor beskriver noe av det Dyregrov et al. forteller om kompliserte sorg: «*(...) hun klarte ikke kaste tingene til datteren sin, det sto eske på eske, så sa jeg hjelper det hvis jeg kommer også går vi sammen (...) det blir nærmest som et mausoleum, det blir stående der, sånne rom som det ikke skal gås inn i, det skal lukte parfymen (...)*». Presten opptrer som støtte i en vanskelig situasjon for den etterlatte. At de etterlatte opplever støtte fra de rundt seg, at de har et sosialt nettverk som stiller opp, påpeker Dyregrov et al. at er viktig for sorgprosessen til etterlatte.

Prestene er samstemte i at de opplever det som vanskelig å møte barn og ungdom som er etterlatte etter selvmord. Informantene peker på at det ikke først og fremst er denne gruppen etterlatte de forholder seg mest til når de er i kontakt med etterlatte etter selvmord. Barn og unge kan være til stede ved varsling av død og i sorgsamtalen, men som regel er de i bakgrunnen. Prestene sier at de prøver å formidle til foresatte hvordan man kan fortelle barnet om dødsfallet, om viktigheten av å svare på barns spørsmål og å være der for dem når reaksjonene inntreffer. Informantene i denne oppgaven bruker en pedagogisk tilnærming i møte med de foresatte, men spesielt de gangene de beskriver å møte ungdom. Denne tilnærmingen har de generelt i sørgesamtalene sier de. Prestene forklarer vanlige reaksjoner som kan komme til de etterlatte, de ønsker å gi foreldrene hjelp og støtte, og minne om andre ressurser de kan

oppsøke. Bergem peker på viktigheten av at den generelle kunnskapen en har om etterlatte etter selvmord ikke skal stå i veien for sjelesørgeren eller presten. De skal *«møte hvert enkelt menneske som den enestående personen vedkommende er»* og bruke kunnskapen klokt og på riktig tidspunkt (Bergem, 2010, s.261). I Kulø sin spesialoppgave hvor han intervjuet prester om deres erfaringer med å gå med dødsbud at de bruker tid på situasjonen. Utvalget er som i min oppgave for lite til å generalisere. Allikevel speiles også tidsbruken og prioriteringen informantene beskriver i denne masteravhandlingen i Kuløs spesialoppgave. Informantene i denne masteroppgaven beskriver at de *«rydder i kalenderen»* og prioriterer etterlatte etter selvmord. Stabrun er opptatt av at de profesjoner som varsler dødsbudskap skal opptre profesjonelt i situasjonen og i samarbeidet med andre yrkesgrupper i prosessen. Han mener at en viktig del av det er at en må bruke tid på øving, gjerne under utdanningen, og at det er en oppgave man må sette av tid til. At informantene erfarer og handler ut ifra at dette er en arbeidsoppgave som tar og trenger tid er en god start i forhold til det Stabrun understreker som viktig.

5.2 Dødsbudet og sørgesamtalen

Informantene beskriver at det første møte med etterlatte oppleves ganske uoversiktlig. Ålgård beskriver i artikkelen *«Den nære distansen»* hva han kjenner når han får beskjed om at han skal gå med dødsbudskap til pårørende. Han skriver at kroppen og hjernen begynner å jobbe og at pulsen øker. Å gå med dødsbud på vegne av offentligheten og politiet er en arbeidsoppgave mange prester har. Alle informantene jeg har snakket med har gått med dødsbud. Tre av dem gjengir følelsen av å skulle gå med dødsbud. Beskrivelsene informantene gir ligner de Ålgård skriver om. Ålgård skriver at *«selv når jeg presenteres for hva som er skjedd og har noe tanker om det som skal komme, blir det ofte helt annerledes i virkeligheten»* (Ålgård, 2016, s. 207). Informant P4 er opptatt av at prestene må *«møte med et åpent sinn og være forberedt på det meste»*. Her kan en trekke paralleller til det Dyregrov et al. forteller det å ha kunnskap om vanlige sorgreaksjoner. Hvis prestene har kunnskap om det som kan møte dem vil de kanskje slik P4 beskriver *«være forberedt på det meste»* og tørre å være til stede. Oppgavens tittel er *«Nå er det faktisk viktig at jeg er her»* slik P2 beskriver. *«Er her»* kan tolkes både som å være tilstede med sin profesjon, kunnskap om sorg og som et medmenneske. Et medmenneske som

tør å være tilstede og å være et vitne, samtidig som en skal leverer dødsbudet profesjonelt, omsorgsfull og etter reglementet en skal forholde seg til politiets retningslinjer i situasjonen.

Det har pågått en debatt om hvem som skal gå med dødsbudskap i dagens samfunn. Den ene diskusjonen handler om den som varsler sin sikkerhet. Dette perspektivet peker P3 på i utsagnet: «*Er du langt innpå, kjørt mange mil, helt alene og dårlig dekning og sånt, så vet jeg jo, kanskje særlig kvinnelige kollegaer som har, synes det har vært trygt å ha, i hvert fall at politiet er i en bil utenfor*». Det andre perspektivet i debatten om hvem som skal gå med dødsbudskap handler om at ikke alle er enige i at representanter for et trossamfunn (prester) skal ha denne rollen for en befolkning med ulik eller uten religiøs tilknytning.

Alle prester er ikke en del av beredskapstjenesten, noen er fritatt på grunn av helseutfordringer. Det kan dreie som at å ha beredskap forstyrrer søvnen i for stor grad eller at det ikke er forenelig med livet med små barn. Diskusjonen avslører også at flere prester av private eller prinsipielle grunner kunne tenke seg å avstå fra å gå med dødsbud. Dette peker Kulø på at noen av hans informanter mener. Kompensasjonen, med tanke på lønn, er mange heller ikke fornøyd med. Samtidig virker samarbeidet mellom politiet og de andre involverte profesjonene å fungere godt. Det er også mange prester som synes det er betydningsfullt å kunne bidra her, at det er en «*en tjeneste for lokalsamfunnet*» (Grung et al., 2016, s. 40).

I artikkelen «*Sjelesorg på plass: På sporet av dagens sjelesorgpraksis i Den norske kirke*», peker forskerne på at sorg er et gjennomgående tema i sjelesorgsamtaler. Undersøkelsen artikkelen bygger på viser at en av grunnene til dette er at mange sjelesorgsamtaler i praksis er sørgesamtaler før begravelser (Grung et al., 2016, s. 40). Grung et al. stiller spørsmål ved om kasualsamtaler er sjelesorg. Når en vurderer beskrivelsene Okkenhaug gir av sjelesorg «*Kirkens helende tjeneste*», «*støtte, omsorg og sorgarbeid*», «*veiledning og samtale*» og «*forsoningens tjeneste*» kan det argumenteres for at informantene i denne undersøkelsen også er sjelesørgere i sorgsamtalene de forteller om. Samtidig er sorgsamtalen, som er en av kirkens kasualsamtaler, også en «*ritualforberedende*» samtale før gravferden (Isaksen, 2014, s. 36). Isaksen påpeker fire «*ivaretagelsesperspektiver*» som finnes i en kasualsamtalene: «*Emosjonell, biografisk, eksistensiell og pedagogisk ivaretagelse*» (Isaksen, 2014, s. 41-44). I en sorgsamtale med etterlatte

etter selvmord er det viktig at presten ikke bare tar hensyn til den biografiske ivaretagelsen, men også møter de tre andre ivaretagelsesperspektivene. I noen sorgsamtaler og ikke nødvendigvis i de med etterlatte etter selvmord, har prester kanskje også en mulighet til å forklare gravferden slik Sommer etterlyser mot slutten av Olavstipendoppgaven. Hun sier at prester i større grad kan peke på gravferden som «*det vi ikke selv kan bære, i noe som bærer*» (Sommer, 2019, s. 63-64). Sommer skriver også at ritualer, troen og fellesskap er noe som bærer. To av informantene i oppgaven peker på at liturgien kan virke både som støtte og som et frustrasjonsmoment. Sistnevnte fordi den, og mange av salmene som ofte benyttes i kirken, blir for himmelvendte i møte med mennesker som sliter med selvmordstanker. Informantene er også opptatte av at kirken bør spille en aktiv rolle i å løfte frem fellesskap mellom mennesker som en styrke i livet og bidra til fellesskapsbygging blant kristne og i samfunnet for øvrig.

Informantene beskriver ikke begravelsen utfyllende, slik en kanskje kunne forventet at de ville gjøre. For eksempel går ikke informantene i dybden på det de gjør. Samtalerommet er mer i fokus enn kirkerommet i intervjuene. Informantene viser et sjelesørgerisk engasjement og et ønske om å støtte og være til stede for de etterlatte etter selvmord. De setter av tid og prioriterer dem. Informantene gjør en god jobb der de er. De beskriver å leve med «sine» i lokalsamfunnet og i menigheten, de har en sterk presteidentitet knyttet til erfaring og til ordinasjonsløftet de har avlagt. I 4.4.3 i analysen reflekterer informantene over forskjellen mellom å være prest og psykolog. Presten representerer i større grad en rolle innenfor det eksistensielle og meningsfulle. De er symbolbærere og er ansvarlige for ritualer. De skal ikke skal behandle, slik psykologer gjør. Allikevel kan prester drive sorgarbeid, slik analysen viser. For eksempel har flere av informantene erfaring med å drive sorggrupper.

5.3 Ivaretagelse av presten

En kan ane en ambivalens hos noen av informantene når det er snakk om ivaretagelsen av dem selv som prester. Arbeidet er betydningsfullt og har i stor grad formet prestenes identitet, men noen ganger kan det være vanskelig å be om hjelp eller støtte. Isdal og Bang skriver om hjelperen i sine bøker. De skriver begge om hva en hjelperrolle kan koste og hva den kan gi.

Det er risikoer knyttet til rollene hjelpeyrkene har, men de har samtidig en unik mulighet til å lære noe nytt hver gang de møter et nytt menneske (Bang, 2003, s. 27). Isdal skriver at alle hjelpere trenger å ha muligheten til å få debriefing, veiledning eller rådgøring enten fra eller organisert av sin arbeidsgiver (Isdal, 2017, s. 194).

Informant P2 opplever at en prestehverdag inneholder mye «*solospilling*», og at utfordringer også møtes alene. Informantene opplever at det er hjelp i å prate med kollegaer i gangen på kontoret. Tre av informantene snakker mye, da anonymisert, med ektefellene om arbeidshverdagen sin. De begrunner det med at ektefellen er deres beste venn og nærmeste, samt at de også påvirkes av arbeidet deres. Med tanke på taushetsplikten prester har kan dette være problematisk, spesielt om forholdene i lokalsamfunnet er små.

Noen av informantene etterlyser at kirken burde satt en form for veiledning i system på en tydeligere måte, slik som for andre yrkesgrupper. Flere av informantene i oppgaven etterlyser også en formalisert debriefing etter krevende oppdrag hvor prostens har ansvar for å kalle inn prestene eller ta kontakt med dem. Noen av informantene opplever at hvis de må ta kontakt selv så gjør de ikke det, av ulike grunner. «Avstanden» til prostens oppleves som for stor og informantene vil ikke være til bry da de vet h*n har mye å gjøre.

6 OPPSUMMERING

«Nå er det faktisk viktig at jeg er her» sammenfatter prestens oppfatninger og erfaringer i møte med etterlatte etter selvmord. Som et kvalitativt studie med seks informanter hadde oppgaven som mål å gå i dybden på prestens perspektiver og erfaringer i dette møtet. Oppgaven gjør rede for hva presters rolle er i denne situasjonen og hvordan de håndterer dette, både som fagperson og som medmenneske. Oppgaven viser at informantene ser på det som sin oppgave som prester å formidle til etterlatte at de ikke har skyld i selvmordet. Informantene beskriver hvordan de forholder seg til kompleks sorg hos etterlatte. Prestene er samstemte i at de opplever det som vanskelig å møte etterlatte barn og ungdom. Informantene uttrykker at de er glade i arbeidet sitt og å hjelpe mennesker. De velger å prioritere og sette av tid til etterlatte etter selvmord. Prestene er kjent med å drive sorgarbeid og forsøker gjerne å snakke om sorg på en pedagogisk måte i sørgesamtalene. Flesteparten av informantene etterlyser mer organisert veiledning og debrifing og nærmere kontakt med prostene på dager som inneholder krevende oppdrag. Oppgaven belyser viktigheten av sjelesorg som kunnskapsområde. Ytterligere studier for å ekspandere fagfeltet kunne for eksempel tatt for seg prestens møte med etterlatte barn og unge, eller rutiner for debrifing av presten etter møte med etterlatte eller pårørende ved andre alvorlige hendelser.

7 LITTERATUR

Anker, T. (2020). *Analyse i praksis: En håndbok for masterstudenter*. Oslo: Cappelen Damm.

Austad, A. (2017). Nyere sorgforståelse og ulike sorgmodeller. *Omsorg: Nordisk tidsskrift for palliativ medisin*, 34(1), s. 5-10.

Bang, S. (2003). *Rørt, rammet og rystet: Faglig vekst gjennom veiledning*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Bergem, A. (2010). «Å møte etterlatte etter selvmord». *Tidsskrift for sjelesorg*, 4, s. 260-271.

Cooper-White, P. (2012). Suffering. I B. J. Miller-McLemore (Red.), *The Wiley-Blackwell companion to practical theology* (s. 23-31). Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Danbolt, L. J. (2010). Sørgesamtalen som sjelesorg. *Tidsskrift for sjelesorg*, 4, s. 310-329.

Dyregrov, K., Plyhn, E. & Dieserud, G. (2009). *Etter selvmordet – veien videre*. Oslo: Abstrakt forlag.

Farstad, M. (2016). *Skam: Eksistens, relasjon, profesjon*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Folkehelseinstituttet. (2021, 12.08.). Dødsårsaksregisterets statistikkbank. Dødsårsaker 2020. Hentet fra: <http://statistikkbank.fhi.no/dar/>

Forskning.no. (2021, 16.08). Helsepersonell sliter i møte med pasienter med selvmordstanker. Hentet fra: <https://forskning.no/hogskolen-i-innlandet-partner-psykiske-lidelser/helsepersonell-sliter-i-mote-med-pasienter-med-selvmordstanker/1291736>

Grung, A.H., L. J. Danbolt, og H. Stifoss-Hanssen (2016). Sjelesorg på plass: På sporet av dagens sjelesorgpraksis i Den norske kirke. *Tidsskrift for praktisk teologi*, 33(1), s.28–43.

Idunn.no. (2021, 16.08.). Hentet fra: <https://www.idunn.no/info/om>

Isaksen, S. (2014). Sårbarhet og ivaretagelse: Kasualsamtalet som folkekirken grunnleggende samtalepraksis. *Tidsskrift for praktisk teologi: Tilleggshefte til Luthersk kirketidende*, 31(2), s. 36-46.

Isdal, P. (2017). *Smittet av vold: Om sekundærtraumatisering, compassion fatigue og utbrenthet i hjelperyrkene*. (1.utg.) Bergen: Fagbokforlaget.

Kulø, S. S. (2006). «Jeg har en tragisk beskjed å meddele deg...»: Om presters erfaringer og holdninger til å gå med dødsbudskapet. [Spesialoppgave i teologi]. Universitetet i Oslo.

Leer-Salvesen, K. & Andreassen, P. M. (2017). Taushetsplikt, meldeplikt og avvergeplikt for sjelesørgere i Den norske kirke. *Tidsskrift for sjelesorg*, (3-4), s. 166-183.

Malterud, K. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder for medisin og helsefag*. (4. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.

MF vitenskapelig høyskole. (2021, 04.08). Beredskap. Hentet fra:

<https://www.mf.no/beredskap>

Norsk rikskringkasting. (2021, 11.08). Politiets innsatsleder preget av hyttebrannen: – Største tragedien jeg har opplevd. Hentet fra: <https://www.nrk.no/nordland/hele-norge-ble-kjent-med-jorn-karlsen-fra-vesteralen-etter-hyttebrann-i-risoyhamn-i-andoy-1.15344342>

Okkenhaug, B. (2002). *Når jeg ser ditt ansikt: innføring i kristen sjelesorg*. Oslo: Verbum,

Presteforeningen. (2021, 16.08). Profesjonsetikk for prester. Hentet fra:

https://www.prest.no/seksjon/profesjonsetikk/#Kap_1

Sommer, I. (2019). «Har Gud alle tider i sin hånd?: Om personlig tilrettelegging av gravferder i det 21. århundre». Olavstipend 2019.

Stabrun, E. J. (2010). De sier savnede er funnet død. *Tidsskrift for sjelesorg*, 4, s. 301-309.

Stabrun, E. (2014). *Bud bærer: Samtaler ved plutselig død*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Stifoss-Hanssen, H., A. H. Grung, A. Austad, og L. J. Danbolt (2019). Sjelesorg i bevegelse. Kerygmatiske, konfidentsentrerte, dialogiske sjelesorg - møte mellom teoretiske posisjoner og et empirisk materiale. *Tidsskrift for Sjelesorg*, 1, s. 75–95.

Wolstad, H. M. (2010). Teologien og selvmordet i sjelesorgens rom. *Tidsskrift for sjelesorg*, 4, s. 293-300.

Ålgård, I. (2016). Den nære distansen. *Tidsskrift for sjelesorg*, 3, s. 207-217.

World Health Organization. (2021, 12.08.). Crude suicide rates (per 100 000 population).

Hentet fra:

https://apps.who.int/gho/athena/data/data.xls?target=GHO/SDGSUICIDE,SDG_SH_STA_SCIDEN&format=xml&profile=excel-xtab&filter=COUNTRY:-;REGION:*;AGEGROUP:-&x-sideaxis=REGION;SEX&x-topaxis=GHO;YEAR

8 VEDLEGG

8.1 Vedlegg 1, NSD-godkjenning

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid blant ungdom

Referansenummer

356860

Registrert

11.03.2019 av Astrid Sandsmark - Astrid.Sandsmark@mf.no

Behandlingsansvarlig institusjon

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Astrid Sandsmark, astrid.sandsmark@mf.no, tlf: 90834104

Type prosjekt

Forskerprosjekt

Prosjektperiode

01.04.2019 - 31.12.2022

Status

08.04.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

08.04.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 08.04.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke typer endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om religion og alminnelige personopplysninger frem til 31.12.2022.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til

form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned. FØLG

DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp underveis (hvert annet år) og ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet/pågår i tråd med den behandlingen som er dokumentert.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Karin Lillevold Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

8.2 Vedlegg 2, Informasjonsskriv 1.

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid blant ungdom”

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å bidra til bedre kunnskap om sammenhengene mellom fellesskapsbyggende arbeid og sjelesorg (samtaler) i et kristent ungdomsarbeid. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med det foreliggende prosjekt er å beskrive og forstå mer av de komplekse sammenhengene som er mellom fellesskapsbyggende arbeid (TenSing, klubb, KRIK, konfirmantarbeid og lignende) og sjelesorg (enkeltsamtaler) i trosopplæring og andre former for kristent ungdomsarbeid. Gjennom å styrke kunnskapsgrunnlaget, er ønsket å bidra til positiv utvikling av et viktig innsatsområde i kirken.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

MF vitenskapelig høyskole er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du blir spurt fordi du er en sentral medarbeider i ungdomsarbeidet tilknyttet Helgerud/Bryn/Ullern menighet. Det er ansatte i menigheten som har anbefalt oss å snakke med deg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Være med på et intervju med en forsker / student på ca. 45 min. Intervjuet vil handle om ungdomsarbeidet i menigheten og dine erfaringer i denne sammenhengen. Noen av områdene vi ønsker å snakke om:

- Hvordan blir folk tatt i mot i ungdomsarbeidet? Og evt. ikke?
- Er det mulig å være seg selv i ungdomsarbeidet?
- Kan man komme med alle typer livserfaringer? Og følelser?
- Hvor og med hvem er det du/dere evt. snakker med i ungdomsarbeidet?

I forhold til observasjon vil vi se etter hvordan ungdommer, eldre ungdommer (frivillige ledere) og voksne samhandler og beveger seg i rommet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke

samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Forskergruppen vil ha kjennskap til navn ved gjennomføring av intervjuet. Etter at intervjuet er ferdig, vil en ikke lagre eller ta vare på navn eller andre personopplysninger som kan identifisere personen, annet enn lydopptak fra samtalen. Lydopptakene vil bli slettet etter at prosjektet er ferdig. Forskere har taushetsplikt og vil ikke fortelle videre hvem som har deltatt. Alle opplysningene blir behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.12.2022. Når prosjektet er slutt vil prosjektleder gå gjennom materialet og forsikre seg om at det ikke finnes noen personopplysninger. Lydopptak vil bli slettet. Alt som formidles videre fra samtalen, er i anonymisert og generell form, der heller ikke menighet kan gjenkjennes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra MF vitenskapelig høyskole har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Prosjektleder: Astrid Sandsmark, astrid.sandsmark@mf.no, TLF 22 59 05 78
- Personvernombud ved MF er Berit Hillestad, berit.hillestad@mf.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid blant ungdom, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i et intervju/

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. utgang av 2021.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

8.3 Vedlegg 3, informasjonsskriv 2.

Takk for at du har sagt ja til å la deg intervjuet i forbindelse med min masteroppgave med arbeidstittelen: «Ut ifra et sjelesorgfaglig ståsted/rolle – møte med etterlatte etter selvmord». Jeg ønsker å undersøke ulike sider ved presters møte med etterlatte etter selvmord, og er nysgjerrig på deres refleksjoner og erfaringer.

Masteroppgaven er tilknyttet SOFA (Sjelesorg og fellesskapsbyggende arbeid blant ungdom)-prosjektet ved mitt studiested MF vitenskapelige høyskole. I NSD (Norsk senter for forskningsdata)-godkjenningen til prosjektet står det at institusjonen sitt utstyr skal benyttes. Derfor tas intervjuet med deg opp på, og transkriberes med, MF sitt utstyr. Når dette utstyret ikke er i bruk, ligger det innelåst i henhold til rutiner for lagring av forskningsdata ved MF. Lydfilene er det bare jeg som har tilgang til og de ligger lagret til masterarbeidet er avsluttet.

I transkriberingsprosessen anonymiseres intervjuene av meg, og får en generell form. Transkribert tekst blir deretter sendt til deg for godkjenning. Siden jeg er en del av et prosjekt kan det være at de transkriberte og anonymiserte intervjuene kan være nyttig for videre forskning. Jeg har taushetsplikt og vil ikke fortelle videre hvem som har deltatt. Alle opplysningene blir behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Du kan når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn.

Med vennlig hilsen

(Mastergradsstudent på profesjonsstudiet i teologi ved MF vitenskapelige høyskole)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at transkribert og anonymisert intervju kan benyttes til videre forskning

Dato:

Signatur:

8.4 Vedlegg 4, Intervjuguide

Intervjuguide

Foreløpig problemstilling:

«Ut ifra et sjelesorgfaglig ståsted(/rolle) – møte med etterlatte etter selvmord»

1. Presten/sjelesørgeren

Hvordan forbereder du deg til å møte etterlatte etter selvmord? Er det noe du er ekstra bevisst på? Forbereder du deg på en annen måte?

Hva skiller møte med etterlatte etter selvmord fra møtet med etterlatte etter andre dødsfall?

2. De etterlatte

Hvilke sorgreaksjoner møter du hos de etterlatte? Hvordan møter du ulike sorgreaksjoner på samme tid? Hva gjør du?

Er det vanlig å kjenne ansvar? Hvordan møte dette?

Hvordan møter du barn som er blant de nærmeste pårørende?

3. Avsluttende refleksjoner

Krever det forskjellige ting fra deg som sjelesørger å møte de som ante uråd og de som fikk beskjeden som lyn fra klar himmel?

Hvordan opplever du, gjennom erfaringer og tilbakemeldinger, at dine oppgaver som prest, oppleves av de etterlatte?

- Opplever ritualiseringen som hjelp?

Hva opplever du som styrken i dine arbeidsoppgaver?

Sjelesorgfaglige refleksjoner?

Har du søkt kollegaveiledning/faglig veiledning etter slike møter?

Hva tenker du er kirka sitt oppdrag i møte med temaet selvmord?